

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

*Η οικονομική εξάρτηση της Ελλάδας από τον
ξένο παράγοντα. Μια ανάλυση περιεχομένου στο
σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας Γ΄ Λυκείου Ομάδας
Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών*

ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ 2020

Η οικονομική εξάρτηση της Ελλάδας από τον ξένο παράγοντα. Μια ανάλυση περιεχομένου στο σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας Γ' Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών

ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

A.M.335

Μ.Π.Σ. «Διδακτική Μεθοδολογία και Αναλυτικά Προγράμματα»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Βαμβακίδου Ιφιγένεια , Π.Δ.Μ. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Βαθμολογητές:

Κυρίδης Αργύριος

Φωτόπουλος Νικόλαος

Ευχαριστίες

Κατά την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Ιφιγένεια Βαμβακίδου, που χωρίς τη δική της στήριξη και βοήθεια δε θα είχα καταφέρει να φτάσω στο σημείο αυτό. Παράλληλα , θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους υπόλοιπους βαθμολογητές της εργασίας μου, κ. Κυρίδη Αργύριο και κ. Φωτόπουλο Νικόλαο, για τον χρόνο τους να ασχοληθούν με την δική μου διπλωματική εργασία. Σαφώς δε θα μπορούσα να ξεχάσω να ευχαριστήσω το Μεταπτυχιακό Τμήμα Νηπιαγωγών Φλώρινας ,όλους τους καθηγητές του προγράμματος και το προσωπικό για τη βοήθεια τους και την άψογη συνεργασία μας. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, που με στήριξαν και εξακολουθούν να με στηρίζουν να πραγματοποιώ τους στόχους και τα όνειρά μου.

Πίνακας περιεχομένων

1. Περίληψη	5
1.1. Λέξεις-Κλειδιά.....	5
2. Abstract	6
2.1. Key-words	6
3. Πρόλογος	7
4. Ελληνική Οικονομία και Σχολικά Εγχειρίδια	8
4.1. Τα ληφθέντα δάνεια του Ελληνικού Κράτους από την ίδρυσή του έως το 2011.....	8
4.2. Διδακτική της Ιστορίας	17
4.3. Σχολικά Εγχειρίδια	24
4.3.1 Σχολικά Εγχειρίδια Ιστορίας.....	24
4.4. Πρόγραμμα Σπουδών.....	33
5. Θεματική Ανάλυση.....	36
6. Θεματική ανάλυση στο εγχειρίδιο Ιστορίας Γ' Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης	39
7. Σημειωτική ταξινόμηση	55
8. Αποτελέσματα	61
9. Συζήτηση.....	65
Βιβλιογραφία.....	69

1.Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο τον εντοπισμό των αναφορών που αφορούν τα δάνεια που έλαβε η Ελλάδα από το εξωτερικό όπως καταγράφονται στο βιβλίο της Γ' Λυκείου της Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών.

Για τον σκοπό αυτό έγινε πρώτα μια μελέτη της Ιστορίας της ελληνικής οικονομίας από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 έως την οικονομική κρίση του 2011.

Στη συνέχεια, μελετήθηκε η διδακτική της Ιστορίας, σε διεθνές κι ελληνικό επίπεδο, αλλά και τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της Γ' Λυκείου από την Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα.

Μεθοδολογικά εφαρμόζουμε τη θεματική ανάλυση του περιεχομένου στο σχολικό εγχειρίδιο.

1.1 Λέξεις-Κλειδιά

Σχολικό εγχειρίδιο Γ' Λυκείου, Ελληνική Οικονομία, Ελληνικά Δάνεια, Θεματική Ανάλυση.

2. Abstract

The aim of this paper is to present all those reports concerning the loans that Greek Government received from abroad through the school book of the 3rd Lyceum of the Humanities Orientation Group.

For this purpose, we first study the history of the Greek economy from the Greek Revolution of 1821 to the economic crisis of 2011.

In addition, we present the book of History, which are taught in the third Grade of Greek High school from the Restoration of Democracy in 1974 until today.

A thematic analysis of the content of this manual is applied on the researching school text.

2.2 Key-words

School textbook of the 3rd Grade of Highschool, Greek Economy, Greek Loans, Thematic Analysis.

3.Πρόλογος

Το παρόν πόνημα αποτελεί διπλωματική έρευνα στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο « Διδακτική Μεθοδολογία και Αναλυτικά Προγράμματα » του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Φλώρινας.

Αντικείμενο μελέτης της εργασίας αυτής είναι οι αναφορές των εξωτερικών δανείων που έλαβε η Ελλάδα και το πως αυτές παρουσιάζονται στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ' Λυκείου στην Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών.

Τέσσερα είναι τα βασικά μέρη της έρευνας.

Στο πρώτο παρουσιάζεται η ελληνική οικονομία βασισμένη στην εθνική και διεθνή βιβλιογραφία. Η Ελλάδα έχει περάσει από πολλά κύματα όχι μόνο σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, αλλά και σε οικονομικό. Αυτό είναι και το αντικείμενο ενδιαφέροντος.

Στο Δεύτερο μέρος αναλύεται η Διδακτική μέθοδος της Ιστορίας. Η Διδακτική της Ιστορίας είναι πεδίο διαμάχης των ερευνητών τόσο της ιστοριογραφίας, όσο και της παιδαγωγικής. Πρωταρχικός στόχος είναι η αντικειμενική και απαλλαγμένη από κάθε προκατάληψη παρουσίαση των γεγονότων, των καταστάσεων και των συνεπειών τους. Από την άλλη, η παρουσίαση αυτή θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τις παιδαγωγικές ικανότητες των μαθητών ανάλογα με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης.

Στο τρίτο μέρος γίνεται αναφορά στην ερευνητική μέθοδο της θεματικής ανάλυσης, όπως αυτή τεκμηριώνεται από την διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, εντοπίστηκαν όλα τα σημεία που γίνονται αναφορές για τα εξωτερικά δάνεια που σύναψε η Ελλάδα.

Συνολικά πρόκειται για 16 σημεία αναφοράς από τα οποία προκύπτουν ερμηνεύματα. Αυτά αναλύονται στο επόμενο μέρος, όπου γίνεται και η ανάλυσή τους.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα ιστορικά και οικονομικά στοιχεία μέσα σε ένα σχολικό εγχειρίδιο. Πρότερες έρευνες ασχολήθηκαν με την παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων, την παρουσίαση πηγών και παραθεμάτων σε σχολικά εγχειρίδια.

Η πρωτοτυπία αυτής της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι σχετίζεται αφενός με το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας Γ' Λυκείου της Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών και αφετέρου σχετίζεται με τις αναπαραστάσεις της ελληνικής οικονομίας.

4.Ελληνική Οικονομία και Σχολικά Εγχειρίδια

4.1 Τα ληφθέντα δάνεια του Ελληνικού Κράτους από την ίδρυσή του έως το 2011

Για να μελετηθούν τα δάνεια που έχουν ληφθεί από την Ελλάδα από την ίδρυση του ελληνικού κράτους θα χωριστούν σε 8 περιόδους.

Η διαίρεση αυτή βασίζεται σε γεγονότα που διαδραμάτισαν καταλυτικό ρόλο στην ιστορική εξέλιξη τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Έτσι, προκύπτουν οι εξής περίοδοι:

- α. Η περίοδος ίδρυσης του Ελληνικού Κράτους (1821-1832)
- β. Η περίοδος βασιλείας του Όθωνα (1833-1863)
- γ. Η περίοδος βασιλείας του Γεωργίου Α' και των Βαλκανικών Πολέμων (1864-1913)
- δ. Η περίοδος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της Μικρασιατικής Καταστροφής (1914-1922)
- ε. Η περίοδος του Μεσοπολέμου (1922-1940)
- στ. Η περίοδος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1940-1944)
- ζ. Η Μεταπολεμική περίοδος και η Δικτατορία των Συνταγματαρχών (1945-1974)
- η. Η περίοδος της μεταπολίτευσης (1974 έως σήμερα).

Σε αυτό το σημείο θα γίνει μια παρουσίαση του γενικότερου οικονομικού πλαισίου κάθε περιόδου, καθώς και τα δάνεια που λήφθηκαν κατά τη διάρκεια της καθεμιάς.

Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα, η Ελλάδα έλαβε δάνεια από το εξωτερικό ύψους 770 εκατομμυρίων γαλλικών Φράγκων. Το ποσό αυτό αναγράφεται στους όρους των δανείων.

Όπως αναφέρει ο Χατζηιωάννου, στην πραγματικότητα έλαβε 464 εκατομμύρια γαλλικά Φράγκα (Χατζηιωάννου, 2013).

Κατά την περίοδο ίδρυσης του Ελληνικού Κράτους (1821-1832), η Ελλάδα έλαβε δύο δάνεια από την Αγγλία, το 1824 και το 1825, που ανέρχονταν 2,8 εκατομμύρια στερλίνες. Το 1825, μάλιστα, καταγράφεται χρεοκοπία για πρώτη φορά στην Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας.

Η αιτία αυτής της χρεοκοπίας είναι η αδυναμία πληρωμής των δανείων που είχε λάβει νωρίτερα η χώρα για την ανεξαρτησία της (Πανοπούλου, 2020). Θαυμαστό χαρακτηρίζεται το γεγονός ότι το 1826 με την κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη, στα ταμεία του κράτους βρίσκονταν μόλις 16 γρόσια. (Χατζιωάννου, 2013).

Ακολουθεί η περίοδος της βασιλείας του Όθωνα (1833-1863).

Με τον ερχομό του Όθωνα στην Ελλάδα (1832) για να αναλάβει την διακυβέρνηση, τον ακολούθησε κι ένα δάνειο ύψους 60 εκατομμυρίων (Χατζιωάννου, 2013).

Εγγυητές αυτού του δανείου ήταν οι Μεγάλες Δυνάμεις. Η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία εγγυήθηκαν το 1/3 του δανειζόμενου ποσού. Σημαντική λεπτομέρεια είναι το γεγονός ότι η τρίτη δόση του δανείου, δηλαδή τα 20 εκατομμύρια γαλλικά Φράγκα δεν καταβλήθηκαν ποτέ στα ελληνικά ταμεία. Από τα υπόλοιπα 40 εκατομμύρια περιήλθαν στο ελληνικό κράτος μόνο τα 17,2 εκατομμύρια. Τα υπόλοιπα 22,8 εκατομμύρια, δηλαδή το 57%, κρατήθηκαν στο εξωτερικό από την τράπεζα που εξέδωσε το δάνειο. Από τα 17,2 εκατομμύρια δαπανήθηκαν για τα έξοδα του Βαυαρικού στρατού κατά την περίοδο της Αντιβασιλείας.

Συνεπώς, το καθαρό ποσό που καταβλήθηκε στα ταμεία του ελληνικού κράτους αντιπροσώπευε μόλις το 14,2% του αρχικού δανείου.

Έτσι, την πρώτη κιόλας δεκαετία της βασιλείας του Όθωνα, και συγκεκριμένα το 1843, η Ελλάδα κηρύσσει για δεύτερη φορά πτώχευση.

Αιτία αυτής της χρεοκοπίας είναι η διακοπή καταβολής των δόσεων στις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις (Πανοπούλου, 2020).

Μέχρι το τέλος του 1859, η Ελλάδα έφτασε σε σημείο να χρωστάει το υπερδιπλάσιο ποσό από αυτό που είχε λάβει ως δάνειο.

Κατά την επόμενη περίοδο, της βασιλείας του Γεωργίου του Α' με πρωθυπουργό τον Κουμουνδούρο, το ελληνικό κράτος έλαβε άλλα δύο δάνεια, το 1879 και το 1880.

Το συνολικό ποσό αυτών των δύο δανείων ανήρχετο σε 180 εκατομμύρια γαλλικά Φράγκα (Χατζηιωάννου, 2013).

Όσον αφορά την περίοδο διακυβέρνησης του κράτους από τον Χαρίλαο Τρικούπη, τις περιόδους 1882-1885 και 1886-1891, η Ελλάδα έλαβε πέντε δάνεια, δηλαδή 450 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα (Χατζηιωάννου, 2013).

Σημαντική προσωπικότητα αυτής της περιόδου αναδείχθηκε ο Ανδρέας Συγγρός, καθώς ήταν ο μεσολαβητής ώστε το ελληνικό κράτος να εξασφαλίσει δανειοδότες. Μάλιστα, ένας από αυτούς ήταν και ο ίδιος, με την ιδιότητα του ως τραπεζίτης. Ο Συγγρός ήταν εκείνος που με την εισροή ξένων κεφαλαίων χρηματοδοτούσε δημόσια έργα, όπως ο Ισθμός της Κορίνθου και σιδηροδρομικά έργα.

Συνολικά την περίοδο 1832-1893, η Ελλάδα δανείζεται 450 εκατομμύρια γαλλικά Φράγκα.

Αυτός ο υπερδανεισμός συνοδευόμενος από τοκογλυφικούς όρους, οδηγεί στην τρίτη χρεοκοπία της Ελλάδας το 1893 (Λαζαρέτου, 1898). Αιτία αυτής τη χρεοκοπίας ήταν το γεγονός ότι το Ελληνικό Κράτος αδυνατούσε να πληρώσει τα δάνεια που είχαν φτάσει τα 585,5 χρυσά φράγκα (Πανοπούλου, 2020).

Μέχρι το 1897, η Ελλάδα είχε δανειστεί συνολικά 770 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. Όμως μόνο το 50,5% του ποσού αυτού, δηλαδή τα 389 εκατομμύρια έφτασαν στα ελληνικά ταμεία. Την επόμενη χρονιά, το 1898, η Ελλάδα εισέρχεται σε Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο.

Την ίδια στιγμή, της χορηγείται νέο δάνειο ύψους 150 εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων. Το 62% του ποσού αυτού, χορηγήθηκε ως αποζημίωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για την παραχώρηση της Θεσσαλίας και τον πόλεμο του 1897. Το 15% χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να καλυφθούν τα ελλείμματα, το 20% στο κυμαινόμενο χρέος και το 3% στα έξοδα έκδοσης (Λαζαρέτου, 1898).

Το 1893, όσο στην κυβέρνηση ηγείτο ο Σωτήρης Σωτηρόπουλος, μαζί με τον Δημήτρη Ράλλη, ακόμη ένα δάνειο 9,7 εκατομμυρίων καταβλήθηκε στην Ελλάδα (Χατζηιωάννου, 2013).

Το επόμενο διάστημα σημαντική ανάπτυξη γνωρίζει ο ιδιωτικός τομέας έναντι του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα.

Το διάστημα αυτό, σε εξέλιξη βρίσκεται ο Μακεδονικός Αγώνας και στη συνέχεια οι Βαλκανικοί Πόλεμοι.

Μέχρι το 1913, 186 εκατομμύρια συνολογούνται στο ελληνικό κράτος με την μορφή τριών εξωτερικών δανείων. Τα χρήματα αυτά δαπανήθηκαν για την αποπληρωμή των ήδη υπαρχόντων εξωτερικών δανείων και για τη συντήρηση διεξαγωγής των Βαλκανικών Πολέμων.

Το 1914 ακόμη ένα δάνειο, ύψους 335 εκατομμυρίων καταβάλλεται στην Ελλάδα. Τα χρήματα αυτά εκτός των άλλων χρησιμοποιήθηκαν για την ενσωμάτωση των νέων περιοχών που στην Ελλάδα μετά το πέρας των Βαλκανικών πολέμων. Κάπως έτσι άνοιξε μια νέα εποχή για το ελληνικό κράτος.

Η περίοδος που ακολουθεί περιλαμβάνει τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Μικρασιατική καταστροφή. Τα έξοδα αυτής της περιόδου για τις πολεμικές δαπάνες ανέρχονται στα 6,2 εκατομμύρια δραχμές, ενώ χαρακτηριστική είναι η έξαρση του εσωτερικού δανεισμού. Το 1915 και το 1916 η κυβέρνηση Σκαλούδη σύναψε μυστικά δύο ισόποσα δάνεια συνολικής αξίας 80 εκατομμυρίων μάρκων. Κανένα από τα δύο δεν κατεγράφησαν επίσημα και η υπόθεση έφτασε μέχρι το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο το 1918.

Έπεται η περίοδος του Μεσοπολέμου (1923-1940).

Το χρονικό διάστημα 1924-1928 έκδηλη είναι η πολιτική ρευστότητα στην Ελλάδα, με την εναλλαγή δώδεκα κυβερνήσεων. Το 1928, με την επιστροφή του, ο Βενιζέλος κερδίζει τις εκλογές με συντριπτική πλειοψηφία 223 εδρών έναντι των 250 συνολικών εδρών του ελληνικού κοινοβουλίου.

Η τετραετία διακυβέρνησής του προσφέρει μια πολιτική και κοινοβουλευτική ομαλότητα στην χώρα. Οι επιπτώσεις όμως των προηγούμενων εξελίξεων είναι ακόμα πολύ έντονες.

Το διάστημα 1924-1930 στην Ελλάδα εισέρρευσαν 1,16 δισεκατομμύρια χρυσά φράγκα. Από το ποσό αυτό τα 992 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα αντιπροσώπευαν εννιά εξωτερικά δάνεια.

Το 48% του ποσού αυτού εκχωρήθηκε από την Αγγλία, το 31% από τις Η.Π.Α. και το 21 % από το Βέλγιο, τη Σουηδία, τη Γαλλία, την Ολλανδία, την Ελβετία, την Αίγυπτο και την Ιταλία.

Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν για την αποκατάσταση των προσφύγων, την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δανεισμού και τη σταθεροποίηση της δραχμής.

Με αυτόν τον τρόπο το 1932, το ελληνικό κράτος οδηγείται και πάλι σε χρεοκοπία (Αδαλής, 2017).

Αιτία αυτής της χρεοκοπίας ήταν η αθέτηση πληρωμής των εξωτερικών υποχρεώσεων. Προσπάθειες για τη ρύθμιση της πτώχευσης έγιναν την περίοδο 1951-1952 από τον Μαρκεζίνη (Πανοπούλου, 2020).

Την επόμενη περίοδο, αυτή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα δεν παίρνει κάποιο εξωτερικό δάνειο, λόγω της παγκόσμιας κρίσης (Αδαλής, 2017).

Η Μεταπολεμική περίοδος ήταν δύσκολη για την χώρα, καθώς η ανάγκη αποκατάστασης των καταστροφών της Γερμανικής Κατοχής ήταν επιτακτική και έφτανε 33 φορές το εθνικό εισόδημα του 1946.

Παράλληλα, στον ελληνικό χώρο διεξήχθη κι ο Εμφύλιος Πόλεμος, ενώ τα έξοδα των στρατιωτικών δαπανών ήταν τα μεγαλύτερα στη Δυτική Ευρώπη και άγγιζαν το 27,5% των συνολικών στρατιωτικών δαπανών.

Από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το 1953 την ηγεσία αναλαμβάνουν 18 κυβερνητικά σχήματα και συνολικά πραγματοποιούνται οκτώ υποτιμήσεις νομίσματος.

Το ελληνικό δημόσιο χρέος αποτελείται πλέον από το προπολεμικό και το μεταπολεμικό, με το πρώτο να είναι υπερτριπλάσιο του δεύτερου έως το 1962.

Ευτυχές ήταν το γεγονός, πως την περίοδο 1962-1967, οι ελληνικές κυβερνήσεις διακανόνισαν το 97% του προπολεμικού εξωτερικού δημοσίου χρέους, το οποίο μαζί με τους τόκους είχε φτάσει στα 6,41 δισεκατομμύρια δραχμές.

Μέχρι το 1955 η Ελλάδα είχε συνάψει μόνο τρία εξωτερικά δάνεια, που έφταναν τα 145 εκατομμύρια δολάρια.

Μετά το 1955, η Ελλάδα συνάπτει εικοσιοκτώ νέα εξωτερικά δάνεια, που η αξία τους ανέρχεται συνολικά σε 406,4 εκατομμύρια δολάρια. Από αυτά, τα 236 εκατομμύρια, ποσοστό 58%, προήλθε από τις Η.Π.Α, τα 77 εκατομμύρια (19%) από την Δυτική Γερμανία, τα 58 εκατομμύρια (14,3%) από την Αγγλία και τα υπόλοιπα 35,4 εκατομμύρια από διεθνείς οργανισμούς.

Κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974), που όπως προαναφέρθηκε εντάσσεται στην Μεταπολεμική περίοδο, έντονος ήταν ο εσωτερικός δανεισμός. Την επταετία αυτή συνολογήθηκαν 19 εξωτερικά δάνεια.

Το 92,2% αυτών των χρημάτων καταβλήθηκε σε δολάρια. Άλλωστε χαρακτηριστικό εκείνης της περιόδου ήταν ο δανεισμός σε συνάλλαγμα. Δάνεια από το εξωτερικό ελήφθησαν από εργοληπτικές

εταιρίες, με την εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου. Τα δάνεια αυτά παραχωρούνταν στο Ελληνικό Δημόσιο για την εκτέλεση δημόσιων έργων, με αναδόχους τις εν λόγω εταιρείες. Τέτοιου είδους δάνεια υπήρξαν την περίοδο αυτή 59 στο σύνολο (Χριστοδουλάκης, 2013).

Από τα τέλη του 1974, ξεκινάει η περίοδος της Μεταπολίτευσης για την Ελλάδα. Η κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή, αναλαμβάνει την εξουσία και μαζί αναλαμβάνει επίσης τις υποχρεώσεις των δανείων.

Από το συνολικό Δημόσιο Χρέος της χώρας, το 1974, το προπολεμικό χρέος αντιπροσώπευε το 4%, ποσοστό που μέχρι το 1981 ελαχιστοποιήθηκε σε 0,6%. Όσον αφορά τον μεταπολεμικό εξωτερικό δανεισμό, αυτός αντιπροσώπευε το 3,9% των τακτικών εσόδων του κράτους.

Κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή, συνομολογούνται εικοσιτέσσερα εξωτερικά δάνεια.

Από αυτά τα τρία προέρχονται από τη γαλλική κυβέρνηση, ενώ τα υπόλοιπα εικοσιένα από διεθνείς οργανισμούς και τράπεζες (Χριστοδουλάκης, 2013).

Για τα επόμενα οκτώ χρόνια (1981-1989), την διακυβέρνηση της Ελλάδας αναλαμβάνει ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Αυτό το διάστημα, γίνεται θεματική διεύρυνση του δημόσιου τομέα, όπου οι απασχολούμενοι στις ΔΕΚΟ από 300.000 έφτασαν τους 460.000. Εάν συνυπολογίσει κανείς τους υπαλλήλους των τραπεζών και άλλων ελεγχόμενων από το δημόσιο επιχειρήσεις, θα μετρήσει περί του 640.000 υπαλλήλους.

Κρατικοποιήθηκαν επιχειρήσεις που ανήκαν σε πολύ ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες: η ΛΑΡΚΟ και η ΠΥΡΚΑΛ, τα τσιμέντα ΑΓΕΤ-ΗΡΑΚΛΗΣ, η Ελληνική Χαλυβουργία, τα ναυπηγεία Σκαραμαγκά της οικογένειας Νιάρχου, η Πειραιϊκή-Πατραϊκή (βιομηχανία) και η πολυεθνική ΕΣΣΟ-Πάππας (Προβόπουλος, 1985).

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικών και τις εκθέσεις επί του προϋπολογισμού, τα ελλείμματα του δημόσιου τομέα από το 13,4% του ΑΕΠ το 1981, το 1989 φτάνουν το 26,1% του ΑΕΠ. Τα ελλείμματα αυτά καλύπτονταν κατά 106% από τον δανεισμό.

Ύστερα από έρευνα το 1985, η Ελλάδα είναι η πρώτη στη παγκόσμια σειρά κατάταξης για το κατά κεφαλήν Δημόσιο Χρέος.

Το 1982, η Ελληνική Κυβέρνηση παίρνει ακόμη ένα δάνειο για την αποκατάσταση των ζημιών από τον σεισμό στην Καλαμάτα έναν χρόνο νωρίτερα κι ακόμη ένα για την υποστήριξη του ισοζυγίου πληρωμών.

Συνολικά, από την πτώση της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών μέχρι και το 1987, η Ελλάδα δανείστηκε 18,4 δισεκατομμύρια δολάρια, από τα οποία το 81% χρησιμοποιούνταν για την εξυπηρέτηση προγενέστερων δανείων (Χριστοδουλάκης, 2013).

Όπως αναφέρει κ Χριστοδουλάκης (2013) από τότε ένας φαύλος κύκλος ξεκίνησε για το ελληνικό δημόσιο χρέος.

Ακολουθεί ένας πίνακας (Πίνακας 1) για την εξέλιξη του ελληνικού δημόσιου χρέους την περίοδο 1980-

1980-

	Δημόσιο Χρέος ως % του ΑΕΠ	Τόκοι ως % δαπανών Προϋπολογισ- μού	Τόκοι ως % ΑΕΠ
1980	27,7%	12,9%	-2,5%
1981	32,8%	13,4%	-3,0%
1982	36,1%	11,3%	-2,6%
1983	41,2%	14,3%	-3,6%
1984	52,2%	9,6%	-2,7%
1985	57,9%	20,2%	-5,2%
1986	58,6%	18,6%	-4,8%
1987	64,6%	28,1%	-7,3%
1988	58,7%	25,2%	-5,8%
1989	61,5%	28,8%	-6,8%
1990	71,4%	42,0%	-9,7%
1991	76,0%	44,3%	-9,2%
1992	83,3%	40,9%	-8,3%
1993	111,0%	51,6%	-11,1%
1994	117,1%	68,0%	-13,9%
1995	117,4%	60,8%	-12,3%
1996	122,1%	56,1%	-11,8%
1997	119,2%	47,0%	-9,8%
1998	115,3%	43,5%	-9,0%
1999	114,6%	41,4%	-8,6%
2000	105,4%	40,5%	-7,3%
2001	106,4%	37,2%	-6,6%
2002	109,2%	32,3%	-5,8%
2003	105,8%	30,1%	-5,5%
2004	108,6%	26,3%	-5,1%
2005	110,6%	25,1%	-5,0%
2006	107,1%	23,7%	-4,5%
2007	105,5%	21,3%	-4,3%
2008	110,6%	22,2%	-4,7%
2009	127,1%	19,8%	-5,2%
2010	142,8%	23,8%	-5,8%
2011	163,4%	28,5%	-7,1%

2011.

Πίνακα 1: περιγράφεται η εξέλιξη του δανεισμού του Ελληνικού Κράτους

*Λόγω του υψηλού πληθωρισμού της περιόδου, έχουν υπολογιστεί οι πληρωμές των τόκων ως ποσοστό του ΑΕΠ, δείκτης ο οποίος, θεωρείται ότι μπορεί δόκιμα να χρησιμοποιηθεί σε διαχρονικές συγκρίσεις.

Παρατηρώντας τον Πίνακα 1, διαπιστώνουμε ότι το 1980, το δημόσιο χρέος έφτανε το 27,7% ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Στο τέλος του 2011, το Δημόσιο χρέος έφτανε το 163% του ΑΕΠ.

Όλη αυτή την περίοδο η Ελλάδα πλήρωσε μόνο τους τόκους, οι οποίοι ξεπερνούσαν το 200% του ΑΕΠ.

Οι κυβερνήσεις του Ανδρέα Παπανδρέου πέτυχαν μεγάλη μείωση του πληθωρισμού στην Ελλάδα. Ο πληθωρισμός που παρέλαβε το 1981 έφτανε το 24,2%, ενώ παρέδωσε το 1989 πληθωρισμό τη τάξης 13,1%.

Το διάστημα 1989-1990, οι συχνές εκλογικές συγκρούσεις δημιούργησαν πολιτική αστάθεια. Έτσι, το 1990, ο πληθωρισμός του Ελληνικού κράτους εκτινάχθηκε στο 20,4%.

Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη παρέλαβε δημόσιο χρέος που έφτανε το 80% του ΑΕΠ, ενώ στο τέλος της θητείας, παρέδωσε δημόσιο χρέος της τάξης 110% του ΑΕΠ.

Το επόμενο διάστημα ο δημόσιος οικονομικός τομές της χώρας διογκώνεται.

Με τη συμμετοχή της Ελλάδας στην νομισματική Ένωση το 2001, ο πληθωρισμός μειώθηκε, ενώ το χρέος έφτασε στο 105% του ΑΕΠ.

Μια δεκαετία αργότερα, το 2011, το ελληνικό χρέος είχε φτάσει στο 163% του ΑΕΠ. Τότε, η χώρα πλήρωσε τόκους της τάξης των 129,5 εκατομμυρίων ευρώ, δηλαδή το 67,1% του ΑΕΠ.

Το χρέος αυτή την περίοδο αυξήθηκε κατά 224,4 δισεκατομμύρια ευρώ κι έτσι η χώρα οδηγήθηκε για άλλη μια φορά σε χρεοκοπία (Σιάτρας, 2013).

4.2 Διδακτική της Ιστορίας

Η Ιστορία ως πεδίο διαμάχης ιστορικών, πολιτικών και άλλων ειδικοτήτων αποκτά ιδιαίτερο ερευνητικό και διδακτικό ενδιαφέρον. Το πρόβλημα εντείνεται περισσότερο όταν πρόκειται για το περιεχόμενο, που διδάσκεται στα σχολικά εγχειρίδια. Η ιστορική σκέψη και κουλτούρα ορίζεται ως εργαλείο κριτικής αποτίμησης του παρελθόντος και του παρόντος, αλλά και του αναστοχασμού σχετικά με τον ιστορικό, ιδεολογικό και επιστημολογικό προσδιορισμό των ερμηνευτικών στρατηγικών αναφορικά με το παρελθόν.

Κάθε ιστοριογραφικό παράδειγμα συγκροτείται σε σχέση με τα ακαδημαϊκά και ιστορικά συμφραζόμενα και πραγματώνεται σε συγκεκριμένα ιστοριογραφικά έργα, τα οποία με τη σειρά τους διαμορφώνουν διαφορετικούς ορίζοντες προσδοκιών στην εθνική κοινότητα, τον κρατικό μηχανισμό, τις κοινωνικές τάξεις, τις ομάδες και τα άτομα.

Αυτό σημαίνει ότι τόσο η ακαδημαϊκή ιστοριογραφία, όσο και οι παράλληλες εκδοχές του ιστορικού λόγου διαμεσολαβούνται και αποτελούν νοηματοδοτικές πρακτικές, που αποσκοπούν στην εκ των πραγμάτων επιλεκτική ανασυγκρότηση του παρελθόντος μέσα από το συνεχώς διαφοροποιούμενο πρίσμα του εκάστοτε παρόντος.

Το γεγονός αυτό συνηγορεί υπέρ της πολλαπλότητας των ιστορικών ερμηνειών και της κατασκευαστικής διάστασης του ιστορικού λόγου, ο οποίος απηχεί, αλλά και συγκροτεί, συγχρόνως, τις πολιτισμικές ταυτότητες (Κόκκινος, 1998).

Τα τελευταία χρόνια, έρευνες των παιδαγωγικών τμημάτων συμβάλουν στη διαδικασία διαμόρφωσης της Διδακτικής Ιστορίας.

Σε έρευνα του Κόκκινου το 2005, αποδείχθηκε, πως το δείγμα των εκπαιδευτικών ήταν ρευστό. Αυτό οφειλόταν στην περίοδο μεταβατικότητας που διήνυαν λόγω της αλλαγής προσανατολισμού του έθνους- κράτους, του σχολείου, της Επιστήμης της Ιστορίας και του μαθήματος της Ιστορίας.

Το μοντέλο οργάνωσης των ιστορικών ενοτήτων, που προτείνει ο Κόκκινος (2006) προσεγγίζει το μαθητή ως δημιουργό ιστορικής σκέψης.

Προσέγγιση που προκύπτει από την αρχή ότι βασικός σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας είναι η εκμάθηση των θεμελιωδών εννοιών και των τρόπων μάθησης με τη χρήση τεχνικών που

αντιστοιχούν σε κάθε ηλικία, χωρίς να ακυρώνεται η επιστημολογική ιδιαιτερότητα της επιστήμης της Ιστορίας και να απλοποιείται υπερβολικά η πολυπλοκότητα των ιστορικών φαινομένων.

Σε έρευνα του Τρύφωνα Σκούρου (1999) σε σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Λεμεσού, τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι προκαθορισμένες αφηγηματικές ιστορικές έννοιες, χρησιμοποιούμενες κατά το πρόγραμμα σπουδών, δεν ήταν αφομοιωμένες επαρκώς από τους μαθητές και τις μαθήτριες. Οι παράγοντες που επηρέαζαν την επίδοση ήταν η ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των κηδεμόνων.

Η Νάκου (2000) δημοσίευσε μια έρευνα, στην οποία τα παιδιά μέσω μιας συστηματικής εισαγωγής στην ιστορική ερμηνεία μπόρεσαν να ενισχύσουν και να διευρύνουν την ιστορική σκέψη, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν τη γνώση και την κριτική σκέψη. Στην έρευνα διαπιστώθηκε η περιορισμένη χρήση ιστορικών ερωτήσεων, η δυσκολία στη διασαφήνιση της διαφοράς των ιστορικών πηγών και της ιστορικής ερμηνείας. Την ίδια στιγμή οι μαθητές αγνοούσαν έννοιες, όπως ιστορική αβεβαιότητα και σχετικότητα.

Δυο χρόνια αργότερα, το 2002, η Ηλιοπούλου μέσα από έρευνα, κατέληξε πως οι ιστορικές γνώσεις που παρέχει το σχολείο δεν συμβάλλουν στη κριτική σκέψη και γι' αυτό, οι πιο διαδεδομένες κοινωνικά αντιλήψεις, ορίζονται ως εθνοκεντρικές συντηρητικές, κοινωνικά κομορμιστικές.

Ακολουθεί έρευνα της Κασίδου, το 2004, σχετικά με τις αντιλήψεις μαθητών πρωτοβάθμιας, όσον αφορά το μάθημα της Ιστορίας. Τα ευρήματά της είναι παρόμοια με αυτά της Ηλιοπούλου. Δηλαδή, οι αντιλήψεις των μαθητών σχετίζονται με “εθνοκεντρισμό, ηρωολατρία, εμμονή στην «Ιστορία-μάχη», πεποίθηση για την αδιάσπαστη συνέχεια της ελληνικής «φυλής» και την «ανωτερότητα» και διαχρονικότητα του ελληνικού πολιτισμού, που συνιστούν τα ιδεολογήματα-μυθεύματα”. Η ίδια ακόμη επισημαίνει πως οι αντιλήψεις αυτές παραμένουν σε γενικές γραμμές αναλλοίωτες ακόμη και μετά τη Διδακτική παρέμβαση.

Σύμφωνα με την Βαμβακίδου (2008), προσεγγίζοντας θεωρητικά τη σχέση των διδακτικών αντικειμένων με τα επιστημονικά τους πεδία προσδιορίζεται και η σχέση της Διδακτικής της Ιστορίας με τις ιστορικές σπουδές, της ιστορικής γνώσης και των γνώσεων του σχολείου. Σε δεύτερο επίπεδο, γίνεται λόγος περί μετάθεσης του βάρους από την εκπαίδευση στην πληροφόρηση και τα μέσα της. Με άλλα λόγια, το βάρος της διαμόρφωσης ιστορικών πεποιθήσεων μετατίθεται από την εκπαίδευση στους εξωσχολικούς παράγοντες.

Επομένως, στη σύγχρονη εποχή, με την εδραίωση του διαδικτύου και την εξέλιξη της διάδοσης των πληροφοριών φαίνεται ότι η Διδακτική της Ιστορίας χρειάζεται να αναπροσαρμόσει τα αντικείμενά της.

Τα πρώτα δείγματα Διδακτικής της Ιστορίας εκτός των σχολικών τάξεων ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1980, όπου τα μουσεία παρουσίαζαν τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα, εκθέσεις κλπ που διέθεταν μέσα από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 με την διάδοση του διαδικτύου, η κατάσταση αυτή διευρύνεται. Παρόλα αυτά παρατηρούνται κάποιες σταθερές απεικονιστικές παράμετροι, όπως είναι η κυκλοφορία περιοδικών εκδόσεων, σχετιζόμενων με τη Διδακτική της Ιστορίας, η ένταξη της Ιστορίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο και η διεθνοποίηση των θεωρητικών αναζητήσεων και των ερευνητικών δεδομένων.

Η Διδακτική της Ιστορίας ως διεπιστημονικό αντικείμενο ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960 και είναι αποτέλεσμα των μακροχρόνιων προβληματισμών των δυτικών κοινωνιών από τις αρχές του 20ού αιώνα. Την περίοδο εκείνη στη Δύση γίνονται διαδηλώσεις κατά του πολέμου στο Βιετνάμ, οι Μαύροι εξεγείρονται, το εργατικό κίνημα κάνει την μεγάλη απεργία τον Μάη του 1968 και πολλά κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα ταραάζουν την ηρεμία του δυτικού κόσμου.

Όλα αυτά γίνονται αφορμή για τα ερωτήματα όσον αφορά τις αξίες που μεταφέρονται μέσα από το μάθημα της Ιστορίας: εάν είναι οικουμενικές, αντικειμενικές, απαλλαγμένες από ρατσιστικό στοιχείο.

Γενικότερος σκοπός της Διδακτικής της Ιστορίας στον 20ό αιώνα, είναι η παρουσίασή της απαλλαγμένη από κάθε κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική επιρροή και χειραγώγηση.

Η δυσκολία, όμως, στη διδασκαλία της έγκειται στο γεγονός ότι κατά τη μεγαλύτερη διάρκεια της φοίτησης στην υποχρεωτική εκπαίδευση, τα παιδιά δεν μπορούν να διαχειριστούν εύκολα αφηρημένες έννοιες. Αυτή η δυσκολία παρατηρείται ιδίως στα παιδιά κάτω των 12 ετών σύμφωνα με τη γνωστική θεωρία του Piaget.

Σύμφωνα με τους βρετανούς Ψυχολόγους Peel και Hallam “αν η ιστορική σκέψη είναι ανέφικτη για τα παιδιά του πρωτοβάθμιου σχολείου, αλλά και των πρώτων τάξεων του δευτεροβάθμιου σχολείου, η κρίση της σχολικής Ιστορίας είναι δομική και δεν επιδέχεται βελτιώσεις τουλάχιστον στην κατεύθυνση της ανάπτυξης της ιστορικής σκέψης” (στο Βαμβακίδου, 2008, σ. 8).

Μέχρι τη δεκαετία του 1960, επικράτησε η άποψη πως η Ιστορία ως σχολικό μάθημα αποτελούσε ένα “άδειο διδακτικό αντικείμενο”. Στα μέσα όμως της δεκαετίας δόθηκε μια άλλη διάσταση στην Διδακτική της Ιστορίας, γιατί αυτή στράφηκε προς ένα πιο σωφρονιστικό περιεχόμενο και στη δυνατότητα που δίνει στα παιδιά να μπορούν να σκέφτονται ιστορικά.

Καθώς αυτή η δεκαετία έδυε, ο Booth στρέφει τις έρευνες του σε παιδιά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών έδειξαν πως τα παιδιά 13-14 ετών, μπορούν να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες σε συνάρτηση μάλιστα με στοιχεία που παρουσιάζονται τόσο σε πρωτογενείς, όσο και δευτερογενείς πηγές. Στηριζόμενος σε αυτά τα αποτελέσματα ο Booth υποστηρίζει πως η αίθουσα διδασκαλίας μπορεί να λειτουργήσει ως αίθουσα δημιουργίας ερωτημάτων για την Ιστορία και όλο αυτό επιτυγχάνεται μέσω της Διδακτικής της Ιστορίας ως ερευνητικής επιστημονικής διαδικασίας.

Η Coltham υποστηρίζει πως η ενεργητική συμμετοχή και η πρόκληση αποτελούν τα εφαλτήρια για την ανάπτυξη της νόησης. Συνδέει δηλαδή την Ιστορία με την νοητική ανάπτυξη και την γλωσσική επάρκεια, κάτι που υποστήριξε και η Donalson. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και τα πρώτα σχέδια εργασίας στο τέλος του 1977 για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τρία στοιχεία δομούν την ιστορική σκέψη: *οι στάσεις, οι έννοιες και οι δεξιότητες*.

Οι στάσεις αυτές, εξηγεί η Βαμβακίδου (στο 2008, σ. 7), που είναι απαραίτητες για την ιστορική σκέψη είναι “η επίγνωση της φύσης της μαρτυρίας, η αίσθηση της αλλαγής και της συνέχειας, το ενδιαφέρον για την αιτιότητα και ένας βαθμός ενσυναίσθησης για τις πράξεις των ανθρώπων στο παρελθόν”. Οι έννοιες είναι τα εργαλεία κατηγοριοποίησης και ανάλυσης του ιστορικού υλικού και τα κριτήρια επιλογής των ιστορικών περιόδων και των μελετώμενων θεμάτων. Ο ορισμός των δεξιοτήτων ωστόσο παραμένει ανοιχτός ως προς την ταξινόμηση και την ανταπόκριση στους στόχους του κάθε προγράμματος σπουδών.

Στην Αγγλία, αυτές οι διεργασίες ήταν προ των πυλών από την κυβέρνηση Θάτσερ, όμως προκλήθηκαν μεγάλες εντάσεις. Ενστάσεις ηγέρθησαν που σχετίζονταν με το πόσο διακυβεύεται το εθνικό περιεχόμενο της σχολικής Ιστορίας. Στη Νέα Ιστορία το ερευνητικό ερώτημα αφορά τις δεξιότητες, για τις οποίες υπάρχει μεγάλη αντιπαράθεση.

Μεγάλος λόγος έχει γίνει κατά καιρούς για τις ιστορικές πηγές στο πλαίσιο της Διδακτικής. Οι πηγές που παρατίθενται στα σχολικά εγχειρίδια, λειτουργούν ως παραδείγματα ιστορικών μαρτυριών, αλλά δομούν επίσης τη βάση για την παραγωγή ιστορικών ερωτημάτων και υποθέσεων.

Τα ιστορικά ερωτήματα προκαλούν την περιέργεια του ανθρώπου για το παρελθόν, προβάλλουν τις μαρτυρίες του παρελθόντος και εν συνεχεία μετασχηματίζονται σε ιστορική γνώση.

Κάθε ιστορική έννοια γίνεται κατανοητή στο συγκεκριμένο στο οποίο μελετάται. Έτσι δομείται η σχέση ιστορικής μεθόδου και ιστορικής γνώσης.

Η Ρεπούση με τη σειρά της, τονίζει την ανάγκη αποσαφήνισης των ιστορικών εννοιών, των ακαθόριστων εκείνων όρων, που φαίνεται να δυσκολεύουν την κατανόηση των πραγμάτων και κατά συνέπεια την εκπαιδευτική διαδικασία. Η εισαγωγή αυτών των ιστορικών εννοιών στη διδασκαλία της Ιστορίας στα ελληνικά σχολεία, συνδέεται με έναν θεωρητικό διάλογο για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων.

Βέβαια, υπάρχουν και αυτοί που θεωρούν παγίδα την προσομοίωση μέσω των πηγών. Την απάντηση δίνει το 1978, ο Rogers, δημοσιεύοντας την Νέα Ιστορία. Κεντρικός άξονας είναι η φύση της ιστορικής γνώσης και ο διάλογος για την αποσαφήνιση διαφόρων ζητημάτων. Θέση του είναι πως ο δηλωτικός αφηγηματικός χαρακτήρας σε συνδυασμό με το διαδικαστικό χαρακτήρα δίνουν συνοχή στην ιστορική γνώση. Οι δύο αυτοί τομείς είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι και ο μόνος λόγος διαχωρισμού τους είναι για διορθωτικούς λόγους, για αποφυγή παρανοήσεων. Με αυτό τον τρόπο το παρελθόν του ανθρώπου μπορεί να γίνει κατανοητό από όλους, αλλά και μπορούν να το εξηγήσουν.

Στην κεντρική Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Γαλλία, επικρατεί η ίδια λογική περί Διδακτικής της Ιστορίας, για δύο δεκαετίες ('60 και '70). Οι νέες θέσεις ετέθησαν στο πλαίσιο της Νέας Παιδαγωγικής για το χρονικό διάστημα 1945-1955, το οποίο προήλθε ύστερα από μεγάλες εμβασύνσεις σε πηγές για τα θέματα που προτείνονται. Το πρόβλημα που προέκυψε είχε να κάνει με τα “*τρία σημαντικά στερεότυπα της σχολικής Ιστορίας: τη σειραϊκότητα, το γεγονοτολογικό, πολιτικό, εθνικό περιεχόμενο και την αφηγηματικότητα της διδασκόμενης ύλης*” (στο Βαμβακίδου, 2008 σ.8).

Αυτά τα στερεότυπα με τη σειρά τους εγείρουν άλλα προβλήματα. Δηλαδή η σειραϊκότητα διακυβεύει την ιστορική συνέχεια της ύλης, καθώς βασίζεται στην χρονική εξέλιξη και διαδοχή των πεπραγμένων. Από την άλλη, εάν εφαρμοστεί θεματική προσέγγιση, χάνεται η σειραϊκότητα. Η χρονολογική δόμηση της ύλης προσφέρει μια γραμμική εξέλιξη της Ιστορίας του έθνους, κάτι που εξυπηρετεί το σκοπό του μαθήματος. Η σε βάθος μελέτη θεμάτων είναι μια επιστημονική τεχνική μέθοδο, στην οποία όμως οι μαθητές δεν δύνανται να ανταπεξέλθουν.

Σημαντική θεωρείται η παρέμβαση του Bloch, ο οποίος παρουσιάζει έναν συγκερασμό νέων ιστοριογραφικών προσεγγίσεων με τη Διδακτική Ιστορία. Ο Bloch προτείνει να γίνεται επιλογή των αφηγήσεων και των αναλύσεων ανάλογα με τον εκάστοτε σκοπό. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να γίνει σωστή επιλογή των ζητημάτων και να βασίζεται στην νοοτροπία του καθενός και τη σημαντικότητα του θέματος, δηλαδή να έχει διάρκεια τόσο το ίδιο, όσο και οι συνέπειές του.

Το 1947 διατυπώθηκε η άποψη ότι σκοπός της Ιστορίας είναι να δώσει απαντήσεις σε “αγωνιώδη ερωτήματα” του σύγχρονου μεταπολεμικού ανθρώπου. Σκοπός της ιστορικής εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στη διαμόρφωση ικανών ατόμων που να μπορούν να ανταπεξέλθουν σε κρίσιμα θέματα. Η διατύπωση αυτή συμπληρώνεται δύο χρόνια αργότερα, το 1949. Τα άτομα αυτά θα πρέπει επιπλέον να μπορούν να αυτοπροσδιορίζονται γνωρίζοντας όλες τις αιτίες και τα αποτελέσματα που οδήγησαν σε αυτό τον αυτοπροσδιορισμό. Σε επίπεδο περιεχομένου αναφέρονται τρεις στρατηγικές: *η αλλαγή του χωροχρόνου ανάμεσα σε τοπική, εθνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια Ιστορία, η διεύρυνση του θεματικού πεδίου μέσα από την αξιοποίηση πηγών και η παιδαγωγική της ανακάλυψης.*

Σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, το 1957, ο Jacques Le Goff κάνει λόγο για τη δυσκολία της Διδακτικής μετάθεσης. Τον Μάιο του 1968 η Ιστορία που διδάσκεται στα σχολεία βρίσκεται και πάλι στο επίκεντρο των συζητήσεων, καθώς φαίνεται να διαιωνίζει την ανελεύθερη τάξη των πραγμάτων και γίνεται μια προσπάθεια αναμόρφωσης του προγράμματος σπουδών (στο Βαμβακίδου, 2008). Συγχρόνως, την περίοδο αυτή εμφανίζονται ομάδες που αμφισβητούν την παραδοσιακή διδασκαλία και προσπαθούν να δημιουργήσουν μια ολοκληρωμένη νέα προσέγγιση.

Με το πέρασμα των χρόνων και τις εξελίξεις της γνωστικής ψυχολογίας αναζητούνται εναλλακτικοί τρόποι παιδαγωγικής, που να συμβαδίζουν με τις δυνατότητες των μαθητών ανάλογα με την ηλικία τους. Σε αυτό συνέβαλε το γεγονός ότι η υποχρεωτική εκπαίδευση διευρύνθηκε από 6 σε 9 χρόνια.

Το Εθνικό Ινστιτούτο Παιδαγωγικής Έρευνας (INRP) προτείνει η Διδακτική της Ιστορίας στο δημοτικό να έχει ρόλο πνευματικής αφύπνισης, ξεκινώντας από το σχολικό χώρο και σταδιακά διευρύνοντας προς το παρελθόν και την εξήγησή του. Αρχίζει σιγά σιγά να δίνεται έμφαση στην παρουσίαση της καθημερινής ζωής των ανθρώπων μέσα από πηγές. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά εξοικειώνονται στο να αναζητούν και να αναλύουν πηγές, ενώ την ίδια στιγμή γίνεται μια διαθεματική προσέγγιση της Ιστορίας.

Στα τέλη του 1985, στο Λονδίνο και συγκεκριμένα σε συνδιάσκεψη του παιδαγωγικού ινστιτούτου (INRP) αναφέρθηκε για πρώτη φορά, η ανάγκη σύνδεσης των νέων τεχνολογιών με τη Διδακτική της Ιστορίας, καθώς οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είχαν μπει στις ζωές των ανθρώπων ήδη από την προηγούμενη δεκαετία. Έτσι, η χρήση του υπολογιστή εισάγεται στη διαδικασία μάθησης, παραμερίζοντας τη στείρα αποστήθιση.

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, οι εκπαιδευτικοί προσανατολίζονται στη Διδακτική με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές να είναι σε θέση να διακρίνουν, να αξιολογούν και να αναλύσουν τις ιστορικές πηγές και τα ιστορικά γεγονότα, το χωροχρόνο και τις αιτίες τους.

Όπως διαβάζουμε στον Κόκκινο (2019), ο κυριότερος σκοπός της ιστορικής μάθησης είναι “η διανοητική συγκρότηση και η ψυχική ωριμότητα των παιδιών και των νέων, η διαμόρφωση συμπεριληπτικά δυναμικών και εύπλαστων ταυτοτήτων, αλλά και αλληλοσυσχετιζόμενων ηθικών προσανατολισμών”.

Το *Εργαστήριο Ιστορίας* κινείται προς αυτή τη κατεύθυνση και θεωρείται “το κύτταρο της ιδιότητας του πολίτη”. Σε αυτό τον τύπο πολίτη παρατηρείται ευαισθητοποίηση στην κοινωνική αδικία και στην ελευθερία, τα οποία επιτυγχάνονται μέσα από την πολύπλευρη ενημέρωση, την ηθική ακεραιότητα, την ανιδιοτελή έρευνα, την υπευθυνότητα του ερευνητή και την ανεμπόδιστη κυκλοφορία των αποτελεσμάτων.

Ο Κόκκινος, όπως και οι Barton και Levstik, είναι υπέρμαχος στο να αποκτήσει η διαδικασία της ιστορικής μάθησης ένα πολυτροπικό, πολυαισθητηριακό, πολυδιάστατο και πολυφωνικό χαρακτήρα.

Όπως αναφέρει και ο ίδιος σε συνέντευξή του (2019) πρόκειται για “μια μορφή προσομοίωσης της ιδεαλιστικής επικοινωνιακής θεωρίας του Habermas που εξελίσσεται στη σχολική τάξη, αλλά και που προϋποθέτει ισχυρές ενέσεις πραγματισμού, που θα μπορούσε να παράσχει η κοινωνιολογία του Bourdieu. Ό,τι αποζητώ δεν διεξάγεται σε κενό αέρος ή μεταξύ “διαφωτισμένων ατόμων”, αλλά σε συνθήκες διαντίδρασης πραγματικών ανθρώπων και ενεργών συλλογικοτήτων, που αντιμετωπίζουν το σχολείο ως πεδίο παραγωγής νοήματος, αναπτύσσοντας σχέσεις πειθούς και όχι ισχύος.

Πρόκειται για πρακτικές διαμεσολαβημένης δράσης, στο πλαίσιο της οποίας χρησιμοποιούνται ποικίλα πολιτισμικά εργαλεία. Θα ήθελα να ελπίζω ότι τα εργαλεία αυτά θα προέρχονται από τη φαρέτρα της Νέας Ιστορίας και της Νέας Διδακτικής της, που συγκεράζουν την ολική και σφαιρική Ιστορία με τον ήπιο και αναστοχαστικό μεταμοντερνισμό.

Μεταξύ των εργαλείων αυτών πρωταγωνιστικό ρόλο θα διαδραματίζουν οι ιστορικοποιημένες και από-υποστασιοποιημένες ταυτίσεις, η ιστορική έρευνα με τις ιδιαίτερες τεχνικές της, η συστηματική ανάλυση των ιστορικών πηγών, η ηθική αναμέτρηση με τις σκοτεινές και επώδυνες πτυχές του παρελθόντος και του παρόντος, η αξιολόγηση των εδραιωμένων ερμηνειών και βεβαίως η ιστορική ενσυναίσθηση. Κι αυτός ο τελευταίος όρος δεν μας φέρνει αντιμέτωπους μόνο με τους τρόπους με τους οποίους εμείς αντιλαμβανόμαστε κάθε μορφή ετερότητας στο παρελθόν ή στο παρόν, κυρίως σε ορθολογική και δευτερευόντως σε συναισθηματική βάση. Μας φέρνει αντιμέτωπους και με τις εικόνες, τους αντικατοπτρισμούς και τις διαθλάσεις που παρεμβάλλονται ανάμεσα στην ιδεατή αναπαράσταση του εαυτού μας και στα ποικίλα είδωλα που κατασκευάζουν οι άλλοι, οι ξένοι μας”.

Στο πεδίο της μεταπτυχιακής μελέτης εντοπίσαμε βιβλιογραφικό υλικό, που κρίνουμε αναγκαίο παραδοτέο για την μελέτη μας στη σύγχρονη βιβλιογραφία, καθώς διαμορφώνει τη Διδακτική της Ιστορίας ως επιστήμης, σήμερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι κεντρικές έννοιες αφορούν την ιστορική γλώσσα και τις έννοιες, που συγκροτούν τον ιστορικό λόγο.

Επισημαίνεται η σημασία της εννοιολόγησης για τη μάθηση στην Ιστορία, αναλύονται οι βασικές επιστημολογικές προσεγγίσεις για το ζήτημα των ιστορικών εννοιών και παρουσιάζονται οι διδακτικού χαρακτήρα μεθοδεύσεις για την πραγμάτευση των εννοιών στο μάθημα της Ιστορίας.

4.3 Σχολικά Εγχειρίδια

Σχολικά Εγχειρίδια Ιστορίας

Τα εγχειρίδια της Ιστορίας στο εκπαιδευτικό σύστημα αποτελούν τόπο διαμάχης, κυρίως πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο εκλείπει η ιστορική γνώση και η συνείδηση και η οργανική σχέση με το παρελθόν (Μαυρογιώργος, 1992) και σε αυτό οδηγούν, διδακτικοί και πολιτικοί λόγοι (Σακκάς, 2000).

Κοινός τόπος αποτελεί το γεγονός ότι η διδαχή της Ιστορίας πραγματοποιείται συστηματικά σε διεθνές επίπεδο για να καλλιεργηθεί η εθνική συνείδηση των μαθητών (Μαυρογιώργος, 1996, Κόκκινος, 2002). Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως η μελέτη του παρελθόντος δημιουργεί πρότυπα μίμησης ή αποφυγής κι έτσι δημιουργούνται μηχανισμοί δικαίωσης ή απαξίωσης του

παρόντος (Βέικος, 1988, Βώρος, 1988, Κουλούρη, 1988, Μαυροσκούφης, 1997, Κόκκινος, 1998, Ferro, 2000).

Ο Βώρος έρχεται να συμπληρώσει πως η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας υπηρετούνται πολιτικοί σκοπού και ξένες σκοπιμότητες, σκοποί άσχετοι με την φύση του μαθήματος (Βώρος, 1989, Κόκκινος, 1998).

Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη δυσκολία που δημιουργείται κατά τη συγγραφή ενός σχολικού εγχειριδίου Ιστορίας. Το περιεχόμενό του θα πρέπει σαφώς να μπορεί να διδαχθεί. Τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει αυτό το περιεχόμενο εξέφρασε ο Βώρος (2010) και είναι τα εξής:

1. Το περιεχόμενο θα πρέπει να είναι επιστημονικά αποδεκτό, δηλαδή να βασίζεται σε τεκμηριωμένα και αδιαμφισβήτητα στοιχεία.
2. Το περιεχόμενο θα πρέπει να είναι παιδαγωγικά αποδεκτό, δηλαδή να ακολουθεί της μαθησιακές ανάγκες του ακροατηρίου και να το προτρέπει σε στοχασμό και κριτική σκέψη.
3. Το διδασκόμενο περιεχόμενο θα πρέπει να είναι δομημένο και σε μέγεθος που να συμβαδίζει με τον σχολικό χρόνο. Τέλος,
4. η γλώσσα που χρησιμοποιείται να εξυπηρετεί τόσο την επιστημονική ακρίβεια, όσο και την γλωσσική διδασκαλία, τις γλωσσικές και διανοητικές ικανότητες των μαθητών ανάλογα με την ηλικία του.

Τα χαρακτηριστικά αυτά εντοπίστηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό, σύμφωνα με έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου το σχολικό έτος 2003-2004, αλλά και με έρευνα του Κόκκινου και των συνεργατών του το 2005.

Οι έρευνες αυτές αφορούσαν τα σχολικά εγχειρίδια που διδάσκονταν το σχολικό έτος 2003-2004, που είναι ίδια με σήμερα εκτός από το βιβλίο «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη» (τεύχος Α' 1789-1919 και τεύχος Β') για τη Γ' τάξη Λυκείου Γενικής Παιδείας των Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακόπουλου και Σ. Κόνδη, το οποίο έχει από το σχολικό έτος 2007-2008 αντικατασταθεί από το βιβλίο «Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου» από το 1815 έως σήμερα των Ι.Κολιόπουλου, Κ. Σβολόπουλου, Ευ. Χατζηβασιλείου, Χ. Σχολινάκη και Θ. Νημά.

Σε αυτό το σημείο καλό θα ήταν να γίνει μια σύντομη παρουσίαση σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας της τελευταίας τάξης της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, όπως αυτά παρουσιάζονται στη Ψηφιακή Συλλογή Σχολικών Εγχειριδίων υπό την αιγίδα του ΙΕΠ.

Τίτλος Ιστορία ελληνική και Εικόνα Εξωφύλλου
ευρωπαϊκή των νέων χρόνων
: Γ' λυκείου

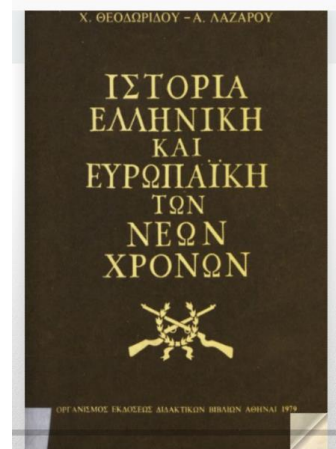
Συγγραφείς Θεοδωρίδης Χ. Λαζάρου Α.

Έτος Έκδοσης 1977 (7η εκδ.)
(Έκδοση)

Εκδότης Οργανισμός Έκδοσης
Διδακτικών Βιβλίων

Τάξη Γ' Λυκείου

Περιεχόμενο Συνοπτική επισκόπηση της
Ιστορία της Ευρώπης και
καλύπτει το διάστημα από τη
Συνθήκη της Βεσφαλίας ως
τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τίτλος Ιστορία: ύλη επιλογής Γ' Εικόνα Εξωφύλλου
γενικού λυκείου

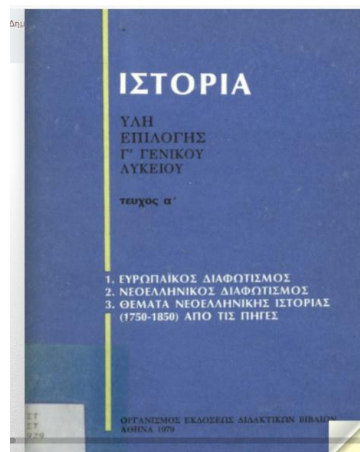
Συγγραφείς Βώρος Φ., Οικονομοπούλου
Ξ., Ασημομύτης Β.,
Δημακόπουλος Ν.,
Κατσουνάκος Θ.

Έτος Έκδοσης 1979
(Έκδοση)

Εκδότης Οργανισμός Έκδοσης
Διδακτικών Βιβλίων

Τάξη Γ' Λυκείου

Περιεχόμενο Πραγματεύεται τον
ευρωπαϊκό, νεοελληνικό
διαφωτισμό και θέματα
νεοελληνικής Ιστορίας (1750-
1850) από πηγές

Τίτλος Εισαγωγή στις Ιστορικές Εικόνα Εξωφύλλου
Σπουδές Γ' Λυκείου

Συγγραφείς Αικατερίνη
Χριστοφιλοπούλου

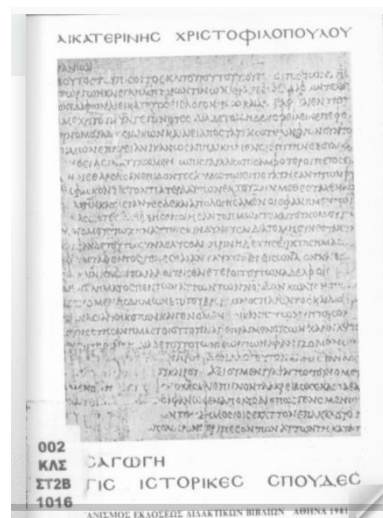
Έτος Έκδοσης 1981

(Έκδοση) (4η εκδ)

Εκδότης Οργανισμός Εκδόσεως
Διδακτικών Βιβλίων

Τάξη Γ' λυκείου

Περιεχόμενο Περιλαμβάνει μια εισαγωγή
στις ιστορικές σπουδές και
μεθοδολογικά ζητήματα
έρευνας της Ιστορίας και
σχολιάζει ζητήματα
ιστορικών πηγών.

Τίτλος Θέματα νεότερης και Εικόνα Εξωφύλλου σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές

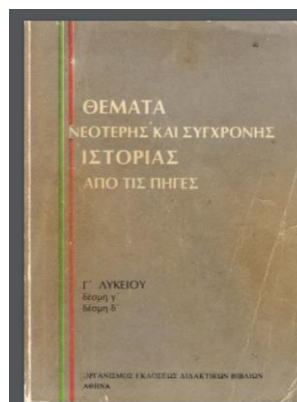
Συγγραφείς Βώρος Φ.

Έτος Έκδοσης 1984
(Έκδοση)

Εκδότης Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

Τάξη Γ' Λυκείου (δέσμη γ' και δ')

Περιεχόμενο Ιστορικές πηγές

Τίτλος Ιστορία νεότερη και σύγχρονη : Γ' λυκείου

Εικόνα Εξωφύλλου

Συγγραφείς Σκουλάτος Β., Δημακόπουλος Ν., Κόνδης Σ

Έτος Έκδοσης 1985

(Έκδοση) (4η εκδ)

Εκδότης Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

Τάξη Γ' λυκείου

Τίτλος Ιστορία του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου
Εικόνα Εξωφύλλου

Συγγραφείς Κολιόπουλος Ι.,
Σβολόπουλος Κ.,
Χατζηβασιλείου Ε., Νημάς
Θ., Σχολινάκη-Χελιώτη Χ.

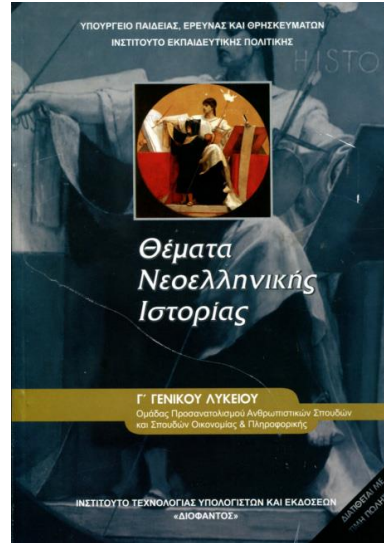
Έτος Έκδοσης 2019
(Έκδοση)

Εκδότης Διόφαντος

Τάξη Γ' Λυκείου
(Γενικής Παιδείας)

Τίτλος Θέματα Νεοελληνικής Εικόνα Εξωφύλλου Ιστορίας

Συγγραφείς Μαργαρίτης Γ., Αζέλης Α., Ανδριώτης Ν., Αετοράκης Θ., Φωτιάδης Κ.

Έτος Έκδοσης 2019
(Έκδοση)

Εκδότης Διόφαντος

Τάξη Γ' Λυκείου (Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών και Σπουδών Οικονομίας και Πληροφορικής)

Περιεχόμενο Εστιάζει στην Αγροτική μεταρρύθμιση της Ελλάδας, τη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων, το προσφυγικό ζήτημα, το κρητικό ζήτημα και τον παρευξέινιο ελληνισμό.

Οπότε, όπως προκύπτει από τους τίτλους και τους υπότιτλους των εγχειριδίων, η ανάδειξη της νέας Ιστορίας, των πηγών, των επιστημολογικών ζητημάτων, της κοινωνικής Ιστορίας και της οικονομικής ανάλυσης, τις περιόδους 1981, 1984-1985, 2019, υποστηρίζεται ακαδημαϊκά και πολιτικά από τις ελληνικές κυβερνήσεις μέσα από τα αντίστοιχα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας.

4.4 Πρόγραμμα Σπουδών

Εικόνα 1, το ερευνητικό υλικό

Σύμφωνα με το Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΕΠΠΣ), το μάθημα της Ιστορίας στοχεύει στη διδασκαλία της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας Ιστορίας, στην αποφυγή και άρση στερεοτύπων. Την ίδια στιγμή προσπαθεί να τονίσει τον εκσυγχρονισμό της διδακτικής μεθόδου μέσω της χρήσης πηγών και παραθεμάτων που χαρακτηρίζονται από πολυπρισματικότητα και πολυτροπικότητα. Τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας κινητοποιούν τους μαθητές να δράσουν ερευνητικά και κριτικά.

Η πολυπρισματική θεώρηση της ιστορίας αποτελεί σημαίνει ότι “μπορούμε και είμαστε πρόθυμοι να εξετάζουμε μια κατάσταση από διαφορετικές οπτικές γωνίες”. Η πολυπρισματικότητα

δεν οδηγεί στο σχετικισμό, γιατί στοχεύει οι μαθητές, αφού εξετάσουν τα γεγονότα μέσα από ποικίλες οπτικές γωνίες ή προσωπικές απόψεις και κάποτε μετά από έντονες συζητήσεις, να κάνουν μια επιλογή η οποία είναι λογική και καλά τεκμηριωμένη, παρά μια επιλογή που στηρίζεται στην προκατάληψη και στο συναίσθημα.

Η ένταξη της πολυπρισματικότητας στη διδασκαλία της Ιστορίας θεωρείται ότι λειτουργεί ενισχυτικά αφενός για την οικοδόμηση της ιστορικής σκέψης και αφετέρου για μια δημοκρατική πολιτειότητα. Η παροχή και η διαχείριση ενός μεγάλου αριθμού ιστορικών πηγών (πρωτογενών και δευτερογενών), πολλαπλής μορφής, προσεκτικά επιλεγμένων ανάλογα την ηλικία και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών, και οργανωμένων σε θεματικές ενότητες για την προσέγγιση επίμαχων ιστορικών θεμάτων από διαφορετικές οπτικές γωνίες αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την ένταξη της πολυπρισματικότητας στο μάθημα της Ιστορίας (Μακαρατζής, 2017, Ρεπούση, 1999 και 2000 και 2004).

Στο σύγχρονο επικοινωνιακό τοπίο, το οποίο διαμόρφωσε το σύγχρονο τεχνολογικό και κοινωνικοπολιτισμικό περιεχόμενο, η πολυτροπικότητα αναδεικνύεται ως ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της επικοινωνίας (Kress, 2000· Kress & Leeuwen, 2001). Η γλώσσα, πλέον, ως γραπτός και ως προφορικός λόγος είναι ένας μόνο από τους διαθέσιμους κώδικες νοηματοδότησης/αναπαράστασης της πραγματικότητας (Kress & Leeuwen, 1996).

Ως πολυτροπικότητα (multimodality) ορίζεται η μορφή παρουσίασης ενός πολιτισμικού προϊόντος στο οποίο περιέχονται και συνδυάζονται περισσότεροι από ένας σημειωτικοί τρόποι (modes), (Χατζησαββίδης, Γαζάνη, 2005: 27· Γρόσδος, 2008: 72), ενώ στη δημιουργία πολυτροπικού προϊόντος σημειώνεται σύνθεση επιμέρους μονοτροπικών προϊόντων τα οποία βρίσκονται σε σχέσεις διαπλοκής και αμφίδρομης αλληλεπίδρασης (Δημάση, 2010: 69).

Ωστόσο, στην Ελλάδα προσφέρεται μόνο ένα εγχειρίδιο διδασκαλίας για κάθε τάξη.

Η Νάκου (2007) διαφωνεί, λέγοντας πως η χρήση ενός μόνο βιβλίου προϋποθέτει το ακροατήριο ως απόλυτα ομοιογενές, χωρίς καμιά διάκριση ως προς το φύλο, τις ικανότητες, την καταγωγή κ.α. Βέβαια, οι πηγές μπορούν να επεκτείνουν το περιεχόμενο του βιβλίου και εξάπτουν την κριτική σκέψη. Οι εικόνες είναι μορφή επικοινωνίας με σύνθετο και περίπλοκο τρόπο, αφού αποκωδικοποιούνται πιο δύσκολα συγκριτικά με το κείμενο (Κιτσαράς, 1993). Άλλωστε, οι μαθητές θα πρέπει να είναι οπτικά εναλλάβητοι (Σακκά, 2003), να γνωρίζουν κάποια βασικά σημεία σημειωτικής. Κατά τον Παληκίδη, το μάθημα της Ιστορίας στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν

προωθεί την κριτική σκέψη. Αντίθετα, οι μαθητές ωθούνται στην στείρα αποστήθιση μια εθνική αφήγησης, που είναι προκατασκευασμένη.

Το Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Ιστορίας Γ' Λυκείου της Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών που δημοσιεύτηκε τον Δεκέμβριο του 2019 στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι δομημένο σε τέσσερα μέρη και αφορά την εξεταστέα ύλη για τις Πανελλαδικές Εξετάσεις.

Συνοψίζοντας τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, καταλήγουμε στα εξής:

Οι μαθητές και οι μαθήτριες είναι ικανοί/-ες να:

1. γνωρίσουν τα βασικά στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας σε δημογραφικό, οικονομικό, και πολιτικό επίπεδο.
2. να κατανοήσουν τα αποτελέσματα των οικονομικών εξελίξεων που προήλθαν από την αστικοποίηση, την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας, την πτώχευση του 1893, την Μεγάλη Ιδέα και τη Μικρασιατική Καταστροφή και την αποκατάσταση των προσφύγων της Μικράς Ασίας.
3. να συνδέσουν την γένεση των πολιτικών κομμάτων με τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες της εποχής και τον δικομματισμό
4. να κατανοήσουν τις αιτίες και τα αποτελέσματα της Μικρασιατικής Καταστροφής
5. να γνωρίζουν το Κριτικό ζήτημα και τις συνέπειες των πολιτικών του εξελίξεων.

5.Θεματική Ανάλυση

Μέχρι σήμερα πολλές έρευνες για τα σχολικά εγχειρίδια αφορούν το διδακτικό υλικό, το περιεχόμενο τους ως πολυπρισματικό και πολυτροπικό σημείο, αλλά και τις προσλήψεις των μαθητών.

Με την παρούσα διπλωματική εργασία αναζητούμε τον εντοπισμό των οικονομικών αναφορών στο σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας Προσανατολισμού της Γ΄ Λυκείου και πιο συγκεκριμένα αναζητούμε τις αναφορές για τα εξωτερικά δάνεια που έλαβε η Ελλάδα ως αναπαραστάσεις της ιστορικής αφήγησης.

Για το σκοπό αυτό, ακολουθούμε την ποιοτική έρευνα, καθώς γενικότερος στόχος είναι να αποκαλυφθούν οι σχέσεις μεταξύ φαινομένων, να περιγραφούν, να αναλυθούν και να γίνουν κατανοητές ως κοινωνικά φαινόμενα (Ιωσηφίδης, 2003).

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, βασικός στόχος των ποιοτικών μεθοδολογιών είναι να διερευνήσουν και να αναλύσουν τη δομή και τη λειτουργία των κοινωνικών σχέσεων. Σημαντικό σημείο της ποιοτικής μεθοδολογίας είναι το θεωρητικό υπόβαθρο. Αυτό συμβάλει στον καλύτερο σχεδιασμό της έρευνας, στην επιλογή των καταλληλότερων εργαλείων έρευνας, στην διατύπωση των ερωτημάτων. Στο σχολικό εγχειρίδιο που μελετούμε ως σημείο εφαρμόζεται η σημειωτική και η ανάλυση περιεχομένου (Ιωσηφίδης, 2003). Τρεις ομάδες θεωρητικών και επιστημολογικών παραδειγμάτων υπάρχουν κατά την ποιοτική κοινωνική έρευνα: το θετικιστικό παράδειγμα, το ερμηνευτικό παράδειγμα, το κριτικό παράδειγμα. Στην παρούσα έρευνα αναλύεται το θετικιστικό παράδειγμα. Αναλυτικότερα, πρόκειται για ένα ρεύμα φιλοσοφικού, επιστημολογικού χαρακτήρα. Μέσα από μια θετικιστική ποιοτική έρευνα, ο ερευνητής προσπαθεί να ελέγχει θεωρίες ή να επιβεβαιώσει τις υποθέσεις που έχει θέσει, καταγράφοντας και αναλύοντας την πραγματικότητα αντικειμενικά. Ο ερευνητής σχεδιάζει την έρευνα με αυστηρό και λεπτομερή τρόπο, προσπαθεί να κατασκευάσει και να εφαρμόσει κριτήρια για να επιβεβαιώσει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της έρευνας και στη συνέχεια να διατυπώσει συμπεράσματα.

Πρώτος ο Κόντ πρότεινε τον θετικισμό ως ένα μέσο για διακριθεί η επιστήμη από την μεταφυσική και θρησκευτική σκέψη. Ουσιαστικά, ο Κόντ αποδέχτηκε την εμπειρική

πραγματικότητα ως τη μόνη πηγή γνώσης και αλήθειας. Για να φτάσει κανείς σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει μέσα από το συνδυασμό λογικής και εμπειρίας (Τάτσης, 1997).

Οι πιο συχνά απαντώμενες μέθοδοι συλλογής ποιοτικών δεδομένων είναι η παρατήρηση, η συνέντευξη, η ανάλυση περιεχομένου κ.α. Στην παρούσα εργασία τα ποιοτικά δεδομένα εντοπίζονται με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου (Ιωσηφίδης, 2003)

Η θεματική ανάλυση ως εύχρηστη τεχνική, χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα. Θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για τον νέο ερευνητή, καθώς παρέχει βασικές δεξιότητες που είναι χρήσιμες και για τη διεξαγωγή πιο εξειδικευμένων προσεγγίσεων ποιοτικής ανάλυσης (Clarke, Braun & Hayfield, 2015).

Ειδικότερα, είναι μια μέθοδος εντοπισμού, περιγραφής, αναφοράς και “θεματοποίησης” επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων, δηλαδή “θεμάτων” τα οποία προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα, και αποτελεί βασικό εργαλείο για όλους τους ερευνητές που ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα (Braun & Clark, 2006· Holloway & Tondres, 2003· Roulston, 2001).

Ένα από τα πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι ότι χαρακτηρίζεται από “θεωρητική ελευθερία” ή “ευελιξία”, καθώς η επιλογή της ως μεθόδου ανάλυσης δεν προϋποθέτει, από μόνη της, τη δέσμευση των ερευνητών σε συγκεκριμένες οντολογικές ή επιστημολογικές θέσεις, όπως συμβαίνει με άλλες ποιοτικές αναλύσεις (π.χ. η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση δεσμεύεται σε έναν φαινομενολογικό προσανατολισμό) (Braun & Clarke, 2006).

Παρ’ όλα αυτά η “θεωρητική ελευθερία” ή “ευελιξία” δεν σημαίνει διεξαγωγή της ανάλυσης χωρίς επιστημολογική πλαισίωση. Με δεδομένο ότι η θεματική ανάλυση είναι συμβατή με μεγάλο εύρος επιστημολογικών θέσεων (π.χ. ρεαλισμός, φαινομενολογία, κονστρουξιονισμός), ο ερευνητής καλείται να προσδιορίσει ο ίδιος επιστημολογικά και θεωρητικά την ανάλυσή του, κυρίως βάσει των ερευνητικών του ερωτημάτων.

Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται επίσης να είναι σαφής σχετικά με το τι επιδιώκει να μάθει και τι αντιπροσωπεύουν τα θέματα ή τα μοτίβα που έχει εντοπίσει κατά τη διαδικασία της ανάλυσης (π.χ. υποκειμενικές αντιλήψεις, κοινωνικές αναπαραστάσεις, κατασκευές, κ.ά.) (Willig, 2008).

Χρειάζεται επίσης από την πλευρά του ερευνητή υψηλός βαθμός εντιμότητας, ακρίβειας, συστηματικότητας και αναστοχασμού κατά τη διάρκεια όλων των φάσεων της αναδυόμενης

ερευνητικής διαδικασίας που ακολούθησε, δηλαδή κατά τη συλλογή, ανάλυση, ερμηνεία και παρουσίαση των ερευνητικών του δεδομένων.

Η διαδικασία αυτή παραπέμπει στην επιστημολογική αναστοχαστικότητα, στο πλαίσιο της οποίας οι ερευνητές ενθαρρύνονται να αναστοχαστούν τις αξίες, τις πράξεις, τις προσδοκίες τους, καθώς και τις επιλογές κατά τον σχεδιασμό και τη διεξαγωγή της έρευνας.

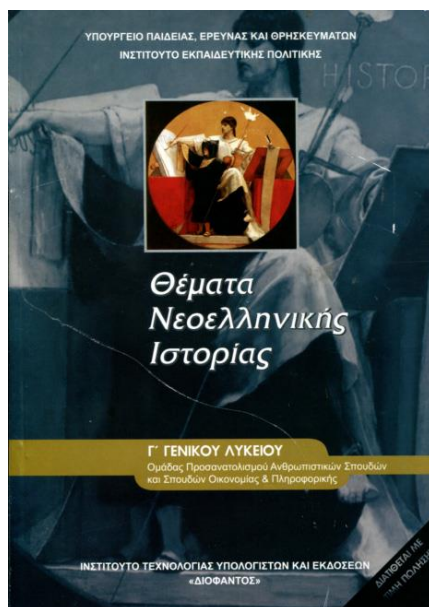
Ιδιαίτερη σημασία έχει και η προσωπική αναστοχαστικότητα του ερευνητή όσον αφορά τη δική του θέση, τις σκέψεις, τους συνειρμούς και τα συναισθήματά του, καθώς και τις προσωπικές αδυναμίες και προκαταλήψεις σχετικά με το φαινόμενο που μελετά.

Στο πλαίσιο της προσωπικής αναστοχαστικότητας διερευνάται και ο τρόπος με τον οποίο η έρευνα μπορεί να επιδράσει στην προσωπική και επαγγελματική ζωή του ερευνητή.

Παρόλο που δεν υπάρχει καθιερωμένη μορφή παρουσίασης των ζητημάτων που αφορούν στην αναστοχαστικότητα, οι ερευνητές συνήθως αφιερώνουν στο θέμα αυτό μια ξεχωριστή ενότητα στο πλαίσιο της έκθεσης/συγγραφής της έρευνας τους (Willig, 2008).

6.Θεματική ανάλυση στο εγχειρίδιο Ιστορίας Γ' Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης

Το σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας της Γ' Λυκείου του Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών είναι δομημένο σε πέντε κεφάλαια. Αποτελεί ένα από τα πανελλαδικώς εξεταζόμενα μαθήματα, για όσους ακολουθήσουν την Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών ή την ομάδα Σπουδών Οικονομίας και Πληροφορικής. Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και κυκλοφορεί από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Συγκεκριμένα, η έκδοση που θα χρησιμοποιήσουμε εμείς είναι και η πιο πρόσφατη (2018).

Η συγγραφική ομάδα για τα εκάστοτε θέματα αποτελείται από τον Γεώργιο Μαργαρίτη (Καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης), τον Αγαθοκλή Αζέλη (Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής και εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης), τον Νικόλαο Ανδριώτη (Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής και εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) και τον Θεοχάρη Δετοράκη (Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης). Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο είναι ο Πρόεδρος του Ιωσήφ Περάκης (Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής). Κριτική Επιτροπή για τα τέσσερα πρώτα κεφάλαια είναι ο Γεώργιος Δερτιλής (Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών), ο Φανούριος Βώρος (Επίτιμος

Σύμβουλος Π.Ι.), ο Άγγελος Χόρτης (Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής και Σχολικός Σύμβουλος φιλολόγων) και ο Γεώργιος Σμπιλίρης Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής και εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης). Τέλος, τη φιλολογική επιμέλεια ανέλαβε ο Γεώργιος Δάλκος (Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής και Σχολικός Σύμβουλος) και η Αναστασία Κυρκίνη Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής και Σύμβουλος Π.Ι.). Οι διάφορες διορθώσεις που μπορεί να πραγματοποιήθηκαν, ήταν υπό την έγκριση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Το βιβλίο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας* αναφέρεται σε τέσσερα σημαντικά θέματα που απασχόλησαν το ελληνικό Έθνος ήδη από τη δημιουργία του: η οικονομία, η πολιτική, η κοινωνία και η διπλωματία. Πρόκειται για τη μετάβαση από την αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση, τη εμφάνιση των πρώτων πολιτικών σχημάτων- κομμάτων , το κρητικό ζήτημα, προσφυγικό ζήτημα και ο Παρευξείνιος Ελληνισμός. Τα θέματα αυτά καλύπτουν χρονικά την περίοδο των δύο τελευταίων αιώνων της ιστορίας μας και συνδέονται άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα μεταξύ τους.

Αναλυτικά, το βιβλίο ξεκινάει με το θέμα της μετάβασης της αγροτικής οικονομίας στην αστικοποίηση. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Ελληνική Οικονομία από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης μέχρι τον 20ο αιώνα (σελ. 10-54). Οπότε προκύπτουν επίκαιρα σύγχρονα και διεθνή ιστορικά ζητήματα σ' ένα διεπιστημονικό μετα-νεωτερικό πεδίο (20ός-21ος). Ακολουθεί το κεφάλαιο με τη διαμόρφωση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα από το 1821 με την εμφάνιση των πελατειακών δικτύων μέχρι το 1936 και τη δικτατορία του Ι. Μεταξά (σελ.58-111).

Το επόμενο κεφάλαιο είναι το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα από το 1821 έως το 1930. Αναφέρεται στα διάφορα ζητήματα και τις τακτικές αποκατάστασης των προσφύγων κατά τον 19ο και 20ο αιώνα (σελ. 116-169). Το Κρητικό Ζήτημα είναι αυτό που αποτελεί το τέταρτο κεφάλαιο. Παρουσιάζεται από διπλωματικής απόψεως και χρονικά εντάσσεται στα γεγονότα κατά τον 19ο και 20ο αιώνα (σελ. 174-220). Οπότε προκύπτουν εθνικά, παραδοσιακά ιστορικά ζητήματα σ' ένα νεωτερικό ιστοριογραφικό πεδίο (18ος-20ός). Τέλος, το βιβλίο κλείνει με την παρουσίαση του Παρευξείνιου Πολιτισμού, από την απαρχή του έως και η σύγχρονη εποχή (σελ.223-260). Στη συνέχεια ακολουθούν παραθέματα, διάφορες σημειώσεις, το γλωσσάριο, η σχετική βιβλιογραφία και τα περιεχόμενα του βιβλίου.

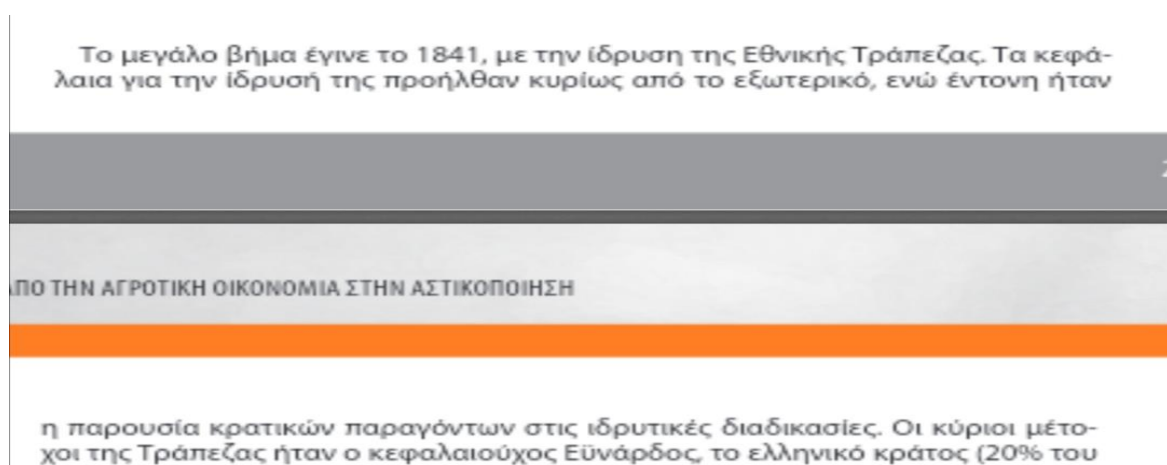
Όσον αφορά την εμφάνιση του βιβλίου, πρόκειται για έναν σχετικά όμορφο σχεδιαστικά εγχειρίδιο με μοντέρνες γραμματοσειρές, παρουσία αρκετών χρωμάτων και ωραία γραφιστικά στοιχεία. Το εξώφυλλό του κοσμεί ένας πίνακας του Νικολάου Γύζη με τίτλο “Historia”. Όπως αναφέρεται στο τέλος του βιβλίου, οι διάφορες εικόνες και χάρτες που συνοδεύουν το κείμενο προέρχονται από διάφορες εκδόσεις από την *Εκδοτική Αθηνών*, το *Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών*, την *Πινακοθήκη Δήμου Αθηναίων* και τη *Γεννάδειο Βιβλιοθήκη*.

Στο σχολικό εγχειρίδιο εντοπίζουμε συνολικά 16 αναφορές για τα εξωτερικά δάνεια της Ελλάδας.

Τα 14 (87,5%) από αυτά είναι αναφορές μέσα σε θεματικές παραγράφους, μία αναφορά (6,25%) έχει την μορφή εικόνας κι άλλη μια (6,25%) έχει τη μορφή πίνακα.

Στο 1ο κεφάλαιο του βιβλίου παρατίθενται δεκατέσσερις αναφορές στα εξωτερικά δάνεια.

- Η πρώτη βρίσκεται στην σελίδα 27 (βλ. εικ. 1).

Εικόνα 1

Πρόκειται για μια πρόταση που αναφέρεται στην ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας. Αυτό σημαίνει ότι το περιεχόμενό της τεκμηριώνεται ιστορικά, στην ίδρυση της Τράπεζας, που αποτελεί ένα σημαντικό ιστορικό στοιχείο για την εξέλιξη της ιστορίας της Ελλάδας.

Η αφήγηση είναι ευρωκεντρική, γιατί τονίζεται η συμβολή των ξένων κεφαλαίων για την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας. Από την γενικότερη βιβλιογραφία συμπεραίνει κανείς ότι πρόκειται για τις Ευρωπαϊκές Μεγάλες δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία. Το γεγονός αυτό τοποθετείται χρονικά

στον 19ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, το 1841, δηλαδή την περίοδο της βασιλείας του ελληνικού κράτους από τον Όθωνα (1833-1863). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Εξωτερικά δάνεια, Εθνική Τράπεζα, Ξένα κεφάλαια.*

Πρόκειται για ιστορικό και οικονομικό λεξιλόγιο που καταδηλωτικά διατυπώνει το είδος του δανείου και τη γεωγραφία του, από όπου προκύπτει η σχέση εξάρτησης από της ίδρυσης του ελληνικού κράτους τον 19ο αιώνα.

- Επόμενη αναφορά για τα δάνεια της Ελλάδας από το εξωτερικό βρίσκεται λίγες σελίδες πιο κάτω, στην σελίδα 33 (βλ. εικ. 2)

Εικόνα 2

Κοινοπραξίες που επικρατούσαν, και ειδικότερα στην αυναμία εξευρεσης των αναγκαίων οικονομικών πόρων. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι το ελληνικό κράτος ξεκίνησε με ένα βαρύ δημοσιονομικό φορτίο, την εξυπηρέτηση δηλαδή των δανείων που είχαν συναφθεί στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια του Αγώνα αλλά και αργότερα, στους δύσκολους καιρούς της κρατικής του συγκρότησης.

Στις χερσαίες συγκοινωνίες αλλά και στα περισσότερα από τα δημόσια έργα που είχε ανάγκη η χώρα, η έλλειψη του ιδιωτικού ενδιαφέροντος ήταν δεδομέ-

Είναι μια πρόταση που αναφέρεται στην ανάγκη σύναψης νέων δανείων λόγω της δυσκολίας του κράτους να ανταποκριθεί στα προηγούμενα δάνεια. Το γεγονός αυτό τεκμηριώνεται χρονολογικά και αιτιολογικά. Θεωρείται ως αρνητικό σεσημασμένο με εξάρτηση από τα γεγονότα της επανάστασης και από την συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους. Και σε αυτή την περίπτωση η αφήγηση είναι ευρωκεντρική, καθώς τονίζεται η απόλυτη εξάρτηση του κράτους από την Ευρώπη. Το γεγονός τοποθετείται χρονικά στον 19ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα από το 1830 κι εξής, επομένως τοποθετείται στις δύο πρώτες περιόδους, την ίδρυση του ελληνικού κράτους (1821-1832) και το Βασίλειον της Ελλάδος- Όθων (1833-1863).

Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Ελληνικό κράτος, Δημοσιονομικό φορτίο, Εξωτερικά δάνεια, Αγώνας απελευθέρωσης, Δημόσια έργα.*

- Επόμενο ερμηνεύμα σχετικό με τα εξωτερικά δάνεια βρίσκεται στη σελίδα 35 (βλ. εικ. 3). Πρόκειται για οικονομικό λεξιλόγιο σχετιζόμενο με τους εξωτερικούς δανεισμούς της

χώρας, που λήφθησαν για την ολοκλήρωση του σιδηροδρομικού δικτύου, που εκείνη την περίοδο κατασκευαζόταν.

Το κράτος ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος του κόστους του έργου και επωμίστηκε το μεγαλύτερο μέρος του δανεισμού, που έγινε κυρίως από ξένα πιστωτικά ιδρύματα. Οι ιδιώτες συμμετείχαν με μικρότερο ποσοστό (περίπου 30%), σ' ένα έργο του οποίου η αποδοτικότητα ήταν πολύ αμφίβολη. Πραγματικά, το σιδηροδρομικό δίκτυο κλήθηκε να εξυπηρετήσει τη διακίνηση αγροτικών κυρίως προϊόντων και από την αρχή της λειτουργίας του παρουσίαζε σοβαρή υστέρηση στα έσοδά του σε σχέση με τους αισιόδοξους υπολογισμούς που οδήγησαν

Εικόνα 3

Το περιεχόμενο της πρότασης τεκμηριώνεται ιστορικά, γιατί η δημιουργία σιδηροδρομικού δικτύου συνέβαλε στην εξέλιξη του ελληνικού εμπορίου και της εθνικής οικονομίας. Την ίδια στιγμή δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο πολιτικό υποκείμενο, που ανέλαβε τα δάνεια και δεν είναι άλλο από το κράτος. Χρονολογικά αυτή η αναφορά τοποθετείται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, γύρω στο 1909, στην τρίτη περίοδο, δηλαδή την βασιλεία του Γεωργίου Α' και των Βαλκανικών Πολέμων (1864- 1913).

Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Ελληνικό κράτος, Ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.*

- Στην ίδια σελίδα (35) (βλ. εικ. 4), βρίσκεται και η τέταρτη αναφορά εξωτερικών δανείων. Είναι μια πρόταση που αναφέρεται στα δάνεια που πήρε η Ελλάδα από τις ξένες δυνάμεις για τον Απελευθερωτικό αγώνα και την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Η αφήγηση είναι ευρωκεντρική και πάλι, γιατί γίνεται σαφής αναφορά στο Λονδίνο και την άφιξη των Βαυαρών και του Όθωνα. Το απόσπασμα αυτό τεκμηριώνεται ιστορικά, γεωγραφικά και χρονικά, γιατί παρατίθεται ο χωροχρόνος της συναλλαγής, αλλά και αιτιολογικά με την αναφορά στην άφιξη των Βαυαρών. Η χρονική τοποθέτηση αυτής της αναφοράς γίνεται στον 19ο αιώνα. Συγκεκριμένα, στις δύο πρώτες περιόδους, αυτή της Ίδρυσης του ελληνικού κράτους (1821-1833) και την Βασιλεία του Όθωνα (1833-1863). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την εν λόγω ιστορική αφήγηση είναι: *Απελευθερωτικά δάνεια, Λονδίνο, Βαυαροί.*

κρατος που ξεκινούσε απο το μηοεν και οεν κληρονομησε απο το προηγουμενο καθεστώς οργανωμένο δημοσιονομικό σύστημα. Είναι γνωστές οι περιπέτειες των δανείων του Αγώνα στη χρηματαγορά του Λονδίνου καθώς και η σύναψη νέων δανείων, που συνόδευσε την άφιξη των Βαυαρών το 1832. Οι Οθωνικές κυβερνήσεις αρνήθηκαν την αποπληρωμή των επαναστατικών δανείων, γεγονός που απομόνωσε τη χώρα από τις ευρωπαϊκές χρηματαγορές ως το 1861.

Η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1860 και μετά, οδήγησε αναγκαστικά σε νέο δανεισμό. Οι περιορισμένοι πόροι της χώρας, σε συνδυασμό με τα έκτακτα έξοδα που επέβαλαν οι διαρκείς εθνικές κρίσεις, καθιστούσαν

Εικόνα 4

- Η πέμπτη αναφορά των εξωτερικών δανείων, εντοπίζεται στη σελίδα 35 (βλ. εικ. 5) στη μορφή θεματικής παραγράφου. Αναφέρεται η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης στην Ελλάδα, οι οποίοι οδήγησαν στην ανάγκη σύναψης νέων δανείων. Η τεκμηρίωση είναι οικονομική και αιτιολογική, γιατί αναφέρονται οι νέες ανάγκες της χώρας, αλλά και χρονολογική, γιατί αναφέρεται η περίοδος αυτής της ανάπτυξης. Χρονολογικά, αναφέρεται στον 19ο αιώνα, συγκεκριμένα στη δεκαετία του 1860 μέχρι τη δεκαετία του 1880, επομένως είναι η μεταβατική περίοδος από την περίοδο βασιλείας του Όθωνα (2η περίοδος 1833-1863) στην περίοδο βασιλείας του Γεωργίου Α' και των Βαλκανικών Πολέμων (1864-1913). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: Ανάπτυξη, Νέα δάνεια, Δημόσιες επενδύσεις, Προϋπολογισμός.

Η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1860 και μετά, οδήγησε αναγκαστικά σε νέο δανεισμό. Οι περιορισμένοι πόροι της χώρας, σε συνδυασμό με τα έκτακτα έξοδα που επέβαλαν οι διαρκείς εθνικές κρίσεις, καθιστούσαν

35

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Ομολογία του 1883

αδύνατη την εξοικονόμηση κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις. Ο εξωτερικός δανεισμός διογκώθηκε κατά τη δεκαετία του 1880, και μέσα σε λίγα μόλις χρόνια η χώρα βρέθηκε να οφείλει ποσά πολλαπλάσια του ετήσιου προϋπολογισμού της.

Το μεγαλύτερο μέρος των δανείων αυτών χρησίμευσε για την κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών, καθώς και των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886) και των εξοπλισμών (26.000.000 δραχμές από τα δάνεια χρησιμοποιήθηκαν για τη ναυπήγηση τριών θωρηκτών το 1889). Επίσης μεγάλα ποσά διατέθηκαν για την

36

Εικόνα 5

- Τα δάνεια της Ελλάδα από το εξωτερικό μνημονεύονται για έκτη φορά, στο σχολικό βιβλίο. Αυτή τη φορά μέσα από μια εικόνα (βλ. εικ. 6). Αυτή παρουσιάζει την ομολογία του 1885. Πρόκειται για ένα δάνειο 30 εκατομμυρίων δραχμών. Η φωτογραφία δεν είναι αρκετά ευδιάκριτη κ έτσι δε φαίνονται καθαρά τα στοιχεία. Η τεκμηρίωση αυτού του στοιχείου γίνεται οικονομικά, ιστορικά και χρονολογικά. Οικονομικά και ιστορικά, γιατί πρόκειται για ένα επίσημο δημόσιο έγγραφο, που δίνει στοιχεία μια οικονομικής πράξης της Ελλάδας, χρονολογικά τεκμηριώνεται από την αναγραφή του έτους, αλλά και των μηνών. Η χρονολόγηση του εγγράφου αναφέρεται στον 19ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα στην περίοδο βασιλεία του Γεωργίου Α' (δεύτερη περίοδος 1864-1913). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Ομολογία, Δραχμές, Υπουργείο Οικονομικών*.

Εικόνα 6

- Η έβδομη αναφορά βρίσκεται στις σελίδες 36-37 (βλ. εικ. 7) του σχολικού βιβλίου στη μορφή θεματικής παραγράφου. Σε αυτή την παράγραφο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο δαπανήθηκαν τα δάνεια την περιόδου αυτής. Οι δαπάνες σχετίζονταν με στρατιωτικές κινητοποιήσεις και τους αντίστοιχους εξοπλισμούς, αλλά και με επενδύσεις και δημόσια έργα που διενεργήθηκαν την εποχή εκείνη. Η αναφορά αυτή τεκμηριώνεται τόσο χρονολογικά, γιατί αναφέρονται συγκεκριμένες χρονολογίες των γεγονότων και παρουσιάζονται τα ποσά των δαπανών, αλλά και ιστορικά. Τοποθετείται χρονολογικά στα

τέλη του 19ου αιώνα, ολοφάνερα στη περίοδο βασιλείας του Γεωργίου Α' (2η περίοδος, 1864-1913).

Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Νέα δάνεια, Έλλειμμα, Στρατιωτικές δαπάνες, Στρατιωτικός εξοπλισμός, Αποπληρωμή χρεών, Επενδύσεις, Δημόσια Έργα.*

αδύνατη την εξοικονόμηση κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις. Ο εξωτερικός δανεισμός διογκώθηκε κατά τη δεκαετία του 1880, και μέσα σε λίγα μόλις χρόνια η χώρα βρέθηκε να οφείλει ποσά πολλαπλάσια του ετήσιου προϋπολογισμού της.

Το μεγαλύτερο μέρος των δανείων αυτών χρησίμευσε για την κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών, καθώς και των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886) και των εξοπλισμών (26.000.000 δραχμές από τα δάνεια χρησιμοποιήθηκαν για τη ναυπήγηση τριών θωρηκτών το 1889). Επίσης μεγάλα ποσά διατέθηκαν για την

Εικόνα7

- Η όγδοη αναφορά του σχολικού βιβλίου στα δάνεια της Ελλάδας από το εξωτερικό είναι ένας πίνακας και βρίσκεται στην σελίδα 37 (βλ. εικ.8)

Πίνακας 6

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΔΑΝΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1880-1892

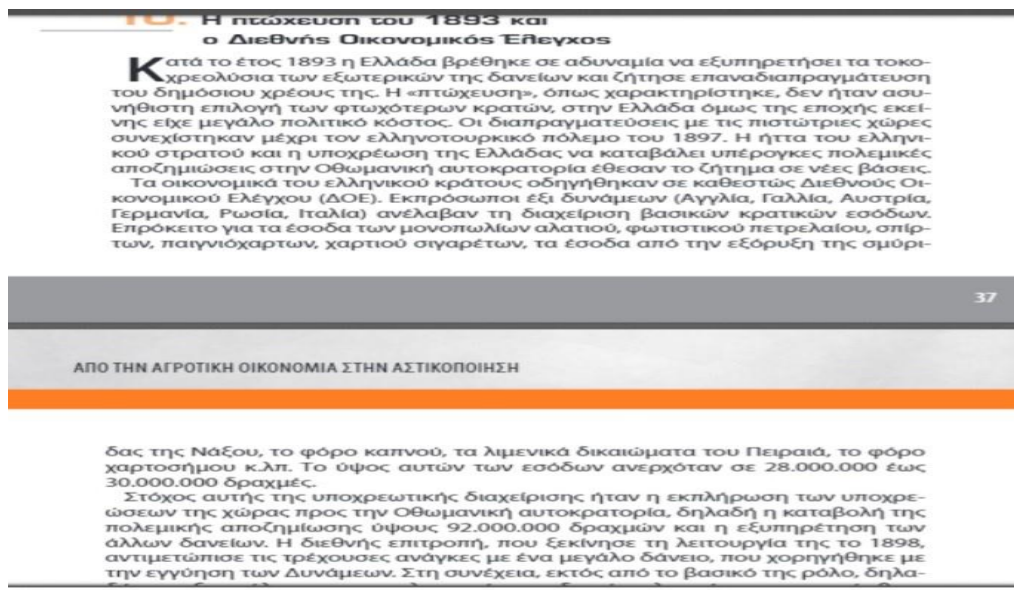
ΕΤΟΣ	ΑΙΤΙΑ	ΠΟΣΟ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ
1880	Κάλυψη ελλειμμάτων 1877-1880	120.000.000	—
1883	—	—	58.000.000
1884	—	100.000.000	—
1887	Μονοπωλίων	185.000.000	176.000.000
1889	—	30.000.000	—
1889	—	125.000.000	—
1890	Σιδηροδρόμων	45.000.000	123.000.000
1891	Σιδηροδρόμων	15.000.000	—
1892	Εθνικών δρόμων	20.000.000	—
Συνολικό χρέος 1892		818.500.000	—

Εικόνα 8

. Σε αυτόν παρουσιάζονται τα κυριότερα δάνεια που πήρε η Ελλάδα από το εξωτερικό την περίοδο 1880-1892. Αναπαρίστανται χρονολογικά, αναφέρονται τα αίτια του δανεισμού, το ποσό του καθενός, αλλά και τα δημόσια έσοδα της χώρας. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, τα στοιχεία τεκμηριώνονται χρονολογικά, γιατί αναγράφονται οι χρονολογίες σύναψης των δανείων, αιτιολογικά, γιατί αναφέρονται τα ποσά των δανεισμών, αλλά και των δημόσιων εσόδων.

Είναι η μοναδική οπτική ιστορική αφήγηση και χρονικά τοποθετείται στο διάστημα 1880-1982, την περίοδο δηλαδή της βασιλείας τους Γεωργίου Α', (τρίτη περίοδος 1864-1913). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: Στατιστικός πίνακας, Εξωτερικά δάνεια, Κάλυψη ελλειμμάτων, Σιδηρόδρομοι, δρόμοι, Δημόσια έσοδα.

- Ένατη αναφορά εντοπίζεται στη θεματική για την αδυναμία εκπλήρωσης των οικονομικών καθηκόντων της Ελλάδας προς τους δανειστές και την αναγκαστική χρεοκοπία της το 1893, στη σελ 37 (βλ. εικ.9). Η αφήγηση και η τεκμηρίωση του αποσπάσματος είναι ιστορική και χρονολογική, γιατί δίνεται ακριβής χρονολογία. Είναι όμως και οικονομική, γιατί αναφέρεται η αδυναμία αποπληρωμών και η πτώχευση της χώρας. Η χρονική τοποθέτηση γίνεται στο 1893, στα τέλη του 19ου αιώνα. Συγκεκριμένα αυτά τα γεγονότα τοποθετούνται στην τρίτη περίοδο, όπως είχαν οριστεί στο πρώτο κεφάλαιο, δηλαδή στην περίοδο βασιλείας του Γεωργίου Α' και των Βαλκανικών Πολέμων. Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Χρεοκοπία, Τοκοχρεολυσία, Επαναδιαπραγμάτευση χρέους, Δημόσιο Χρέος.*

Εικόνα 9

• Στην συνέχεια στη σελίδα 38 (βλ. εικ.10) γίνεται λόγος για τις επιπτώσεις των πολλών δανείων που είχε συνάψει η Ελλάδα το προηγούμενο διάστημα. Οι επιπτώσεις αυτές δεν είναι άλλες από τους ελέγχους στους οποίους υποβλήθηκε η χώρα από τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο (ΔΟΕ). Η αφήγηση είναι ευρύτερη καθώς εστιάζει σε έναν διεθνή οργανισμό. Η τεκμηρίωση είναι γεωγραφική, αλλά και οικονομική. Η τεκμηρίωση αυτή βασίζεται στην εξάρτηση του ελληνικού κράτους από τον Διεθνή Οικονομικό έλεγχο. Η θέση αυτή όμως δεν τεκμηριώνεται χρονικά. Από τη βιβλιογραφία για την ιστορία της ελληνικής οικονομίας προκύπτει χρονικά ότι το γεγονός συνέβη στο τέλος του 19ου αιώνα. Επομένως, πρόκειται για την περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου Α' και των Βαλκανικών Πολέμων. Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Ελληνικό κράτος, Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος.*

Εικόνα 10

αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία έθεσαν το ζήτημα σε νέες βάσεις. Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων. Επρόκειτο για τα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, φωτιστικού πετρελαίου, σπирτων, παιγνιοχαρτων, χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύρι-

- Και πάλι στην σελίδα 38 (βλ. εικ.11) του σχολικού εγχειριδίου εντοπίζεται ακόμη μια αναφορά. Πρόκειται για μια παράγραφο. Το περιεχόμενό της σχετίζεται με το νέο δάνειο που συνομολόγησε η Ελλάδα το 1898. Πρόκειται για μια ιστορική αφήγηση, στην οποία δίνεται έμφαση στο οικονομικό γεγονός της σύναψης των δανείων και παράλληλα στην εξάρτηση της χώρας από τις ξένες δυνάμεις. Το ιστορικό υποκείμενο της αφήγησης είναι οι ξένες μεγάλες δυνάμεις. Η αναφορά τοποθετείται χρονικά το 1898, στα τέλη δηλαδή του 19ου αιώνα, που στην Ελλάδα βασιλιάς ήταν ο Γεώργιος Α'. Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Δάνεια, Διεθνής Επιτροπή, Εγγύηση δυνάμεων*.

Στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ήταν η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, δηλαδή η καταβολή της πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών και η εξυπηρέτηση των άλλων δανείων. Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των Δυνάμεων. Στη συνέχεια, εκτός από το βασικό της ρόλο, δηλαδή την εξασφάλιση της αποπληρωμής των δανείων, λειτούργησε επιπρόσθετα ως τεχνικό συμβουλευτικό σώμα, συμβάλλοντας γενικότερα στη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας.

Εικόνα 11

- Ακολουθεί η δωδέκατη αναφορά των ελληνικών δανείων από το εξωτερικό στην σελίδα 50 (βλ. εικ.12). Αυτή η αναφορά είναι ένα σύνολο διαδοχικών προτάσεων. Το περιεχόμενό της αφορά έναν ιδιόμορφο δανεισμό της χώρας από το εξωτερικό και τα ποσά που έδωσε κάθε χώρα. Η αφήγηση αυτής της αναφοράς είναι ιστορική και πολιτική και αφορά τον δανεισμό της χώρας. Η τεκμηρίωση αυτής της αναφοράς είναι γεωγραφική. Η αφήγηση στηρίζεται στην διεθνή εξάρτηση της Ελλάδας αλλά και στην πολιτική απάτη που οι σύμμαχοι της χώρας. Την ίδια στιγμή παρατηρείται και οικονομική τεκμηρίωση, καθώς αναφέρονται τα ποσά του δανεισμού. Χρονικός εντοπισμός δεν υπάρχει ξεκάθαρα. Βέβαια, από τα συμφραζόμενα και τη αντίστοιχη βιβλιογραφία μπορεί κανείς να καταλάβει ότι πρόκειται για την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της Μικρασιατικής Καταστροφής (1914-1922). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση

είναι: Συμμαχικές Δυνάμεις, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Η.Π.Α., Ιδιόμορφος δανεισμός, Θεωρητικός δανεισμός, Ελλάδα, Λίρες Αγγλίας, Γαλλικά φράγκα, δολάρια ΗΠΑ.

την επέμβαση των Συμμάχων, ενοποιήθηκε το 1917 η χώρα υπό τον Βενιζέλο, στάθηκε αδύνατο να αναλάβει, χωρίς εξωτερική αρωγή, το κόστος της συμμετοχής στον πόλεμο. Οι Σύμμαχοι προχώρησαν τότε σ' έναν ιδιόμορφο δανεισμό της χώρας, που θα είχε οδυνηρές συνέπειες στο μέλλον.

Η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ ενέκριναν κατ' αρχήν μεγάλα δάνεια προς την Ελλάδα: 12.000.000 λίρες Αγγλίας, 300.000.000 γαλλικά φράγκα και 50.000.000 δολάρια ΗΠΑ. Ο δανεισμός ήταν όμως θεωρητικός. Το ποσά αυτά

Εικόνα 12

- Η δέκατη τρίτη αναφορά των εξωτερικών δανείων βρίσκεται στην σελίδα 53 (βλ. εικ.13). Πρόκειται για μια ολόκληρη παράγραφο, που αποτελεί κι ένα ολόκληρο κομμάτι του υποκεφαλαίου. Σε αυτό δίνονται στοιχεία για την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος το 1927. Η αφήγηση είναι ιστορική και ελληνοκεντρική. Η τεκμηρίωση της αναφοράς αυτής είναι ιστορική, καθώς αναφέρεται ένα κομβικό σημείο της ιστορίας της οικονομίας της Ελλάδας. Υπάρχει, ακόμη, και γεωγραφική τεκμηρίωση. Χρονικά τοποθετείται στα τέλη της δεκαετίας του 127, επομένως στη περίοδο του Μεσοπολέμου (1922-1940). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: Κοινωνία των Εθνών, Τράπεζα της Ελλάδος, Ισοτιμία δραχμής, Χαρτονόμισμα, Συναλλάγμα.

8. Η Τράπεζα της Ελλάδος

Το 1927, με αφορμή το αίτημα της Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών για παροχή πρόσθετου δανείου, τέθηκε το ζήτημα της δημιουργίας μιας κεντρικής κρατικής τράπεζας, που θα αναλάμβανε τη διαχείριση των χρεών, την έκδοση χαρτονομίσματος και την ενιαία εφαρμογή της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής. Παρά τις αντιδράσεις της Εθνικής Τράπεζας και κάτω από την πίεση των ξένων συμβούλων, το Μάιο του 1927 ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία άρχισε τη λειτουργία της ένα χρόνο αργότερα. Πολύ γρήγορα πέτυχε σταθερές ισοτιμίες της δραχμής με τα ξένα νομίσματα, στηρίζοντας την έκδοση χαρτονομίσματος στα αποθέματά της σε χρυσό και συναλλάγμα και εξασφαλίζοντας τη μετατρεψιμότητα του εθνικού νομίσματος σε χρυσό. Η επιτυχία αυτή οδήγησε τα δημόσια οικονομικά σε περίοδο ευφορίας, βελτίωσε την πιστοληπτική ικανότητα του κράτους, ενίσχυσε την εισροή συναλλάγματος και τις επενδύσεις και προκάλεσε μία ισχυρή δυναμική που επέτρεψε τις σημαντικές πολιτικές, θεσμικές και οικονομικές πρωτοβουλίες της τελευταίας κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου (1928-1932). Η περίοδος αυτή κράτησε μέχρι τις αρχές του 1932, οπότε εκδηλώθηκαν στη χώρα οι συνέπειες της μεγάλης οικονομικής κρίσης, που ξεκίνησε από τη Νέα Υόρκη το 1929.

Εικόνα 13

- Η επόμενη αναφορά, η δέκατη τέταρτη, είναι στη σελίδα 54 (βλ. εικ. 14). Είναι το τελευταίο απόσπασμα στο 1ο Κεφάλαιο του σχολικού εγχειριδίου. Πρόκειται για μια πρόταση που αναφέρεται στην οικονομική κρίση που πέρασε το ελληνικό κράτος το 1932. Η αναφορά αυτή τεκμηριώνεται ιστορικά και χρονολογικά, αφού πρόκειται για ένα κομβικό σημείο της οικονομικής ιστορίας της Ελλάδας που διαμόρφωσε τη μελλοντική της πορεία. Τοποθετείται χρονικά στις αρχές του 20ου αιώνα, συγκεκριμένα στο 1932. Επομένως, εντάσσεται στην χρονική περίοδο του Μεσοπολέμου. Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: Εξωτερικά δάνεια, Εξυπηρέτηση δανείων, Εθνικό νόμισμα, Μετατρεψιμότητα.

Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την κρίση εξάντλησαν τα αποθέματα της χώρας σε χρυσό και συναλλάγμα. Την άνοιξη του 1932, όμως, η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να αποφύγει την αναστολή της μετατρεψιμότητας του εθνικού νομίσματος, καθώς και την αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων. Έτσι εγκαινιάστηκε μια περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα στις εξωτερικές συναλλαγές, και μια πολιτική προστατευτισμού, με σκοπό την αυτάρκεια της χώρας. Η Ελλάδα μπήκε με τη σειρά της στο χώρο της κλειστής οικονομίας, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες.

Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προσδευτικά η μέθοδος του διακανονι-

Εικόνα 14

- Επόμενη αναφορά για τα εξωτερικά δάνεια της Ελλάδας εντοπίζεται στο τρίτο Κεφάλαιο, που περιγράφει την αποκατάσταση των προσφύγων. Σε ολόκληρο αυτό το κεφάλαιο γίνεται μόνο μια αναφορά στη σελίδα 153 (βλ. εικ. 15). Το απόσπασμα αυτό σχετίζεται με τη δράση της Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (1923).

Συγκεκριμένα διαβάζουμε ότι ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της Κοινωνίας Των Εθνών (Κ.Τ.Ε.) το Σεπτέμβριο του 1923, ήταν αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση και με αποστολή: να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες την παραγωγική απασχόληση και την οριστική στέγαση. Η ελληνική κυβέρνηση διέθεσε στην Ε.Α.Π. τις ιδιοκτησίες των Τούρκων ανταλλαξίμων, τις ιδιοκτησίες Βουλγάρων που είχαν φύγει από την Ελλάδα, τα κτήματα του Δημοσίου, τα κτήματα απαλλοτριωμένα με την αγροτική μεταρρύθμιση, τη μοναστηριακή γη, συνολικά 8.000.000 στρέμματα και επίσης το ποσό των 2 εξωτερικών δανείων (1924,1928), τα οικόπεδα μέσα ή γύρω από τις πόλεις με στόχο την ανέγερση αστικών κατοικιών. Η Ε.Α.Π. λειτούργησε έως το 1930 και με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της και τις υποχρεώσεις της προς τους πρόσφυγες.

ς με στοχο την ανέγερση αστικών κατοικιών. Η Ε.Α.Π. λειτουργία μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της και

8.000.000 στρεμματα).

- το ποσό από δύο δάνεια (1924, 1928) που είχε συνάψει η ελληνική κυβέρνηση στο εξωτερικό,

Εικόνα 13

Εικόνα 15

Η αφήγηση και η τεκμηρίωσή της είναι οικονομική, γιατί αναφέρεται σε δύο από τα δάνεια που πήρε η Ελλάδα από το εξωτερικό, αλλά και πολιτική, γιατί ως ιστορικό υποκείμενο προσδιορίζεται η ελληνική κυβέρνηση. Τα γεγονότα διαδραματίστηκαν το 1924 και το 1928. Επομένως, τοποθετούνται στην περίοδο του Μεσοπολέμου (1922-1940). Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Εξωτερικά δάνεια, Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων*.

- Τελευταία αναφορά για τα δάνεια που σύναψε η Ελλάδα από το εξωτερικό εντοπίζουμε στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο του σχολικού βιβλίου και πιο συγκεκριμένα στη σελίδα 256 (βλ. εικ. 16). Η αναφορά αυτή αποτελείται από δύο διαδοχικές προτάσεις και σχετίζονται με το δάνειο που έλαβε η Ελλάδα από την Αγγλία αξίας 12.300.000.

Τα κύρια προβλήματα που αντιμετώπισε το κράτος την πρώτη αυτή περίοδο της προσφυγιάς ήταν η επισκευή των εγκαταλειφθέντων οικισμών από τους τουρκικούς και βουλγαρικούς πληθυσμούς, η ανέγερση νέων οικιών και οικισμών, η κατασκευή συγκοινωνιακών έργων, η διανομή γεωργικών κληρών στους πρόσφυγες γεωργούς και ο εφοδιασμός τους με τα στοιχειώδη εργαλεία και τους γεωργικούς σπόρους για την καλλιέργεια των κτημάτων. Η ελληνική κυβέρνηση, για να συνεχίσει το έργο της αποκατάστασης των προσφύγων Ποντίων, ζήτησε τη μεσολάβηση της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ), η οποία ενέκρινε τη δανειοδότηση. Θετικό ρόλο έπαιξε η περίφημη έκθεση του Nansen, ώστε στο τέλος του 1924, μετά από επίμονες διαπραγματεύσεις και αυστηρές δεσμεύσεις, υπογράφηκε το δάνειο ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και την Τράπεζα της Αγγλίας με ονομαστικό κεφάλαιο 12.300.000 λίρες Αγγλίας.

Η διανείμανση του δανείου ύψους από πρόταση της Κοινωνίας των Εθνών που

Εικόνα 16

Η αφήγηση τεκμηριώνεται ιστορικά μέσα από τα γεγονότα που αναφέρονται. Το ιστορικό υποκείμενο έχει διττό χαρακτήρα, εθνικό και διεθνές. Η τεκμηρίωση του αποσπάσματος είναι επίσης οικονομική, αλλά και πολιτική, γιατί φαίνεται ότι υποστηρίζονται οι πρόσφυγες μέσω των νέων δανείων. Χρονολογικά τοποθετείται στις αρχές του 20ού αιώνα, στις αρχές της περιόδου του Μεσοπολέμου και πιο συγκεκριμένα το 1924.

Τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από την ιστορική αφήγηση είναι: *Κοινωνία των Εθνών, Τράπεζα της Αγγλίας, Λίρες Αγγλίας, Nansen, διαπραγματεύσεις.*

7.Σημειωτική ταξινόμηση

A/A	Αναφορά	Είδος Αναφοράς	Είδος τεκμηρίωσης	Χρονική περίοδος	Ερμηνεύματα
1	“Το μεγάλο βήμα έγινε ... στις ιδρυτικές διαδικασίες”.	Θεματική πρόταση	χρονολογική	2η περίοδος Βασίλειον της Ελλάδος (Όθωνας) (1833-1863)	Εξωτερικά δάνεια Εθνική Τράπεζα Ξένα κεφάλαια
2	“Εξάλλου είναι γνωστό ότι ... της κρατικής του συγκρότησης”.	Θεματική πρόταση	Χρονολογική αιτιολογική	1η & 2η περίοδος Ίδρυση του ελληνικού κράτους & το Βασίλειον της Ελλάδος (Όθωνας) (1821-1832 & 1833-1863)	Ελληνικό κράτος, Δημοσιονομικό φορτίο, Εξωτερικά δάνεια, Αγώνας απελευθέρωσης, Δημόσια έργα
3	Το κράτος ανέλαβε ... από ξένα πιστωτικά ιδρύματα.	Θεματική πρόταση	Ιστορική	3η περίοδος το Βασίλειον της Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Ελληνικό κράτος, ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα
4	Είναι γνωστές οι περιπέτειες ... η άφιξη των Βαυαρών το 1832.	Θεματική πρόταση	Ιστορική Γεωγραφική Χρονική Αιτιολογική	1η & 2η περίοδος Ίδρυση του ελληνικού κράτους & το Βασίλειον της Ελλάδος (Όθωνας) (1821-1832 & 1833-1863)	Απελευθερωτικά δάνεια Λονδίνο Βαυαροί

5	Η αλλαγή των ρυθμών ... του ετήσιου προϋπολογισμού της.	Παράγραφος	Οικονομική αιτιολογική χρονολογική	2η και 3η περίοδος το Βασίλειον της Ελλάδος (Όθωνας και Γεώργιος Α΄) (1833-1863 & 1864-1913)	Ανάπτυξη Νέα δάνεια Δημόσιες επενδύσεις Προϋπολογισμός.
6	Εικόνα " Ομολογία του 1885»	Εικόνα	Οικονομική Ιστορική Χρονολογική	3η περίοδος Το βασίλειον της Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Ομολογία Δραχμές Υπουργείο Οικονομικών
7	Το μεγαλύτερο μέρος των δανείων ... για την αποπληρωμή παλαιότερων δανείων.	Παράγραφος	Χρονολογική Ιστορική Αιτιολογική	3η περίοδος Το βασίλειον της Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Νέα δάνεια Έλλειμμα Στρατιωτικές δαπάνες Στρατιωτικός εξοπλισμός Αποπληρωμή χρεών Επενδύσεις Δημόσια έργα
8	Πίνακας 6 : " Τα κυριότερα δάνεια από το εξωτερικό κατά την περίοδο 1880-1892".	Πίνακας	Χρονολογική Οικονομική Αιτιολογική	3η περίοδος Το βασίλειον της Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Στατιστικός πίνακας Εξωτερικά δάνεια Κάλυψη ελλειμμάτων Σιδηρόδρομοι δρόμοι Δημόσια έσοδα
9	Κατά το έτος 1893 η Ελλάδα ...	Θεματική πρόταση	Χρονολογική Ιστορική	3η περίοδος Το βασίλειον της	Χρεοκοπία Τοκοχρεολυσία

	επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της.		Οικονομική	Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Επαναδιαπραγμάτευση χρέους Δημόσιο Χρέος.
10	Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (Δ.Ο.Ε.).	Θεματική πρόταση	Γεωγραφική Οικονομική	3η περίοδος Το βασίλειον της Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Ελληνικό κράτος Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος
11	Στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ... στη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας.	Παράγραφος	Ιστορική	3η περίοδος Το βασίλειον της Ελλάδος (Γεώργιος Α΄) (1864-1913)	Δάνεια Διεθνής Επιτροπή Εγγύηση δυνάμεων.
12	Οι Σύμμαχοι προχώρησαν τότε σ' έναν ιδιόμορφο δανεισμό ... ούτε δόθηκαν στην Ελλάδα.	Σύνολο θεματικών προτάσεων	Γεωγραφική Ιστορική Οικονομική	4η περίοδος Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος & Μικρασιατική Καταστροφή (1914-1922)	Συμμαχικές Δυνάμεις Γαλλία Μεγάλη Βρετανία Η.Π.Α. Ιδιόμορφος δανεισμός Θεωρητικός δανεισμός Ελλάδα Λίρες Αγγλίας Γαλλικά φράγκα Δολάρια ΗΠΑ
13	Το 1927, με αφορμή το αίτημα της Ελλάδας στην	Παράγραφος	Ιστορική Χρονολογική	Μεσοπόλεμος (1922-1940)	Κοινωνία των Εθνών Τράπεζα της Ελλάδος Ισοτιμή δραχμής

	Κοινωνία των Εθνών για παροχή πρόσθετου δανείου... που ξεκίνησε από την Νέα Υόρκη το 1929.		Γεωγραφική		Χαρτονόμισμα Συνάλλαγμα.
14	Την άνοιξη του 1932...καθώς και την αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων	Θεματική πρόταση	Ιστορική Χρονολογική	Μεσοπόλεμος (1922-1940)	Εξωτερικά δάνεια Εξυπηρέτηση δανείων Εθνικό νόμισμα Μετατρεψιμότητα
15	το ποσό από δύο δάνεια (1924, 1928) που είχε συνάψει η ελληνική κυβέρνηση στο εξωτερικό	Θεματική πρόταση	Οικονομική Πολιτική	Μεσοπόλεμος (1922-1940)	Εξωτερικά δάνεια Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων
16	Η ελληνική κυβέρνηση, για να συνεχίσει το έργο ... 12.300.000 λίρες Αγγλίας	Σύνολο θεματικών προτάσεων	Ιστορική Οικονομική Πολιτική	Μεσοπόλεμος (1922-1940)	Κοινωνία των Εθνών Τράπεζα της Αγγλίας Λίρες Αγγλίας Nansen Διαπραγματεύσεις.

Χρονολογικά το κυρίαρχο υλικό αναφέρεται στις αρχές του 19^{ου} και στη ίδρυση του νέου ελληνικού έθνους κράτους: τα δύο δάνεια που έλαβαν οι Έλληνες κατά τη διάρκεια του πολέμου της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, και συγκεκριμένα το 1824 και το 1825, είναι σημαντικά, γιατί ουσιαστικά αποτελούν την πρώτη διεθνή αναγνώριση της Ελληνικής Πολιτείας.

Η σημασία τους δεν εξαντλήθηκε στα δημόσια οικονομικά του ελληνικού κράτους, αφού χρησιμοποιήθηκαν ως επιχείρημα διεθνούς αναγνώρισης του μελλοντικού κράτους, ως πρόσχημα πειθαναγκασμού, ή εκβιασμού στις διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας, και τελικά λειτούργησαν ως προπατορικό αμάρτημα που βάρυνε ουσιαστικά και συμβολικά τη χώρα.

Οι εμπορικές τράπεζες στο Σίτυ του Λονδίνου από τη δεκαετία του 1820 χορηγούσαν δάνεια προς τα κράτη της Λατινικής Αμερικής και της Ευρώπης και διαχειρίζονταν ομόλογα και ομολογίες. Στην περίπτωση της Ελλάδας έχτισαν προσδοκίες πάνω σε αυτά τα δάνεια και στις μελλοντικές αποδόσεις τους, στο πλαίσιο ενός μικρού κράτους με μεγάλο ιστορικό παρελθόν. Η κερδοσκοπική -όπως έχει χαρακτηριστεί- διαχείριση αυτών των δανείων οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, αλλά πάντως και στην ελληνική άγνοια των όρων του παιχνιδιού που είχε εγκαινιαστεί στο Λονδίνο της εποχής (Κρεμμυδάς, 2016).

Σε δεύτερο πεδίο εντοπίζεται η οικονομική ιστορία των δανείων που αφορούν στο προσφυγικό ζήτημα του 1922.

Όπως διαβάζουμε:Στις αρχές του 1922 οι οικονομικοί πόροι της Ελλάδας είχαν εξαντληθεί από το πόλεμο. Η χρηματοδότηση της Μικρασιατικής Εκστρατείας βρισκόταν σε κίνδυνο. Ήταν η περίοδος που οι Τούρκοι υπό τον Κεμάλ Ατατούρκ άρχισαν να έχουν το πάνω χέρι στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η περιοδεία του πρωθυπουργού Δημητρίου Γούναρη (1867-1922) και του Υπουργού Εξωτερικών Γεωργίου Μπαλτατζή (1868-1922) στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για τη σύναψη δανείου δεν καρποφόρησε. Σε μία ύστατη προσπάθεια, στις 11 Φεβρουαρίου 1922 ο Γούναρης συμφώνησε με ομάδα Άγγλων κεφαλαιούχων για δάνειο ύψους 15.000.000 δραχμών, που όμως δεν εκταμιεύτηκε ποτέ.

Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα, στις 21 Φεβρουαρίου, ο Γούναρης έσπευσε να ενημερώσει τους στενούς συνεργάτες του σχετικά με την αποτυχία του ταξιδιού του στην Ευρώπη. Τους τόνισε ότι η χώρα χρειαζόταν επειγόντως πόρους, που δεν μπορούσαν να προέλθουν από τη χρονοβόρο διαδικασία της αύξησης της φορολογίας ή των δασμών. Μόλις ολοκληρώθηκε η ενημέρωση, έμεινε μόνος στο πρωθυπουργικό γραφείο με τον Υπουργό Οικονομικών και Επισιτισμού Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη (1860-1922). Σύμφωνα με τον βιογράφο του, Αλέξανδρο Οικονόμου, ο Πρωτοπαπαδάκης σηκώθηκε από τη θέση του και απευθυνόμενος στον Γούναρη του είπε: “Δημητράκη, τα ηύρα τα λεπτά”. Ένα μήνα αργότερα, στις 21 Μαρτίου 1922, ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, μιλώντας από το βήμα της Βουλής για τον προϋπολογισμό του 1921-1922, αποκάλυψε το σχέδιό του για τη σύναψη αναγκαστικού εσωτερικού δανείου, επαναλαμβάνοντας την παράσταση που είχε δώσει ένα μήνα νωρίτερα ενώπιον του πρωθυπουργού Δημητρίου Γούναρη.

Έβγαλε από την τσέπη του ένα χαρτονόμισμα και το επέδειξε στη Βουλή λέγοντας: “Ίδού κύριοι, έν εκατοντάδραχμον. Προς τα δεξιά είναι η εικόν του Γεωργίου Σταύρου, προς τα αριστερά το Βασιλικόν Στέμμα. Ευθύς ως το νομοσχέδιον ψηφισθή θα διχοτομήσω το εκατοντάδραχμον (ο κύριος υπουργός βγάξει από το χαρτοφυλάκιόν του μίαν ψαλλίδα γραφείου και προ της εκθάμβου Βουλής κόπτει εις δύο το εις χείρας του χαρτονόμισμα). Και το τεμάχιον το φέρον την εικόνα του Γ. Σταύρου θα εξακολουθήση κυκλοφορούν ως νόμισμα 50 δραχμών, το δε έτερο ήμισυ-αφού το στέμμα-θα αποτελή ομολογίαν 50 δραχμών”. Η έκπληκτη Βουλή δέχθηκε την αγόρευση Πρωτοπαπαδάκη με «διαμαρτυρία, γέλωτας και ραγδαία χειροκροτήματα», όπως αναφέρονται στα Πρακτικά της σώματος.

Το μέτρο της διχοτόμησης του χαρτονομίσματος προκάλεσε ζωνρή συζήτηση, τόσο εντός, όσο και εκτός του κοινοβουλίου. Υποστηρίχθηκε ότι εκκλόνιζε την εμπιστοσύνη στο νόμισμα, ενώ σύμφωνα με τον Ριζοσπάστη έπληττε τα λαϊκά στρώματα του πληθυσμού. Ο πρωθυπουργός Δημήτριος Γούναρης παραδέχθηκε ότι το μέτρο παρουσίαζε πολλές αδυναμίες, αλλά ήταν το πιο ενδεδειγμένο για τις κρίσιμες στιγμές που περνούσε η χώρα, αφού εξωτερικό δάνειο δεν είχε εξασφαλισθεί και εσωτερικό δάνειο δεν μπορούσε να επιδιωχθεί με κλονισμένη την αξία του νομίσματος. Η φιλελεύθερη αντιπολίτευση ετάχθη κατά του νομοσχεδίου, αν και ο έμπειρος περί τα οικονομικά Εμμανουήλ Τσουδερός παραδέχθηκε τη “σοβαρότητα και το πολύπλοκο του θέματος”.

Το επιτόκιο των ομολογιών ήταν αρκετά υψηλό, στο 7% (έναντι 4% των καταθέσεων ταμειυτηρίου), και αργότερα κατέβηκε στο 6,5%, ώστε τα χρήματα που θα εξοικονομούνταν, να μοιραστούν μέσω κληρώσεως, εν είδει λαχείου. Την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν τυχερά παιχνίδια κι έτσι η κλήρωση αυτή είχε θετική απήχηση στα λαϊκά στρώματα του πληθυσμού.

Το αναγκαστικό δάνειο του Πρωτοπαπαδάκη απέφερε στο Δημόσιο το σημαντικό ποσό των 1.550.000.000 δραχμών. Βοήθησε να αντιμετωπισθούν οι άμεσες ανάγκες έως το φθινόπωρο του 1922, αλλά δεν έλυσε το οικονομικό πρόβλημα της χώρας. Μετά τη μικρασιατική καταστροφή και την άφιξη των προσφύγων, ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας έγινε επιτακτικός (<https://www.sansimera.gr/articles/490>).

8. Αποτελέσματα

Όπως διαβάζουμε στην Ιστορία Κοινωνικών Επιστημών (Γ΄ Λυκείου) - Βιβλίο Μαθητή (<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL108/99/805,2944/>)

“ Η Ιστορία και οι Κοινωνικές Επιστήμες είναι γνωστικά αντικείμενα με διαφορετική προέλευση, με πολλά κοινά σημεία, τα οποία δεν καταλήγουν σε πλήρη ταύτιση και πολλές φορές αντιπαρά τίθενται. Η Ιστορία (με την έννοια της Ιστοριογραφίας) είναι οι αληθινές αφηγήσεις που καταγράφουν το παρελθόν. Η Ιστορία, ως αφήγηση, αναφέρεται σε ανθρώπινες πράξεις που καλύπτουν όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων του ανθρώπου. Ως αληθινή αφήγηση, η Ιστορία περιγράφει επαληθευμένα γεγονότα, τα οποία ο ιστορικός έζησε, συνέλεξε από μαρτυρίες ή βρήκε καταχωρισμένα σε έγγραφα, γραπτά αρχεία ή άλλα τεκμήρια. Ως παρελθόν, η ύλη της Ιστοριογραφίας περικλείει κάθε προγενέστερη και προηγούμενη στιγμή σε σχέση με το παρόν, γεγονός που σημαίνει ότι περικλείει όλα τα γεγονότα που δείχνουν το γίνεσθαι του παρελθόντος και γεννήθηκε μαζί με τη γραφή. Οι Κοινωνικές Επιστήμες, γεννήθηκαν πρόσφατα, τον 18ο και τον 19ο αιώνα, από μεταβολές και τροποποιήσεις που συνέβησαν σε κοινωνικό και διανοητικό επίπεδο. Τέτοιες βασικές μεταβολές είναι ο εκδημοκρατισμός του πολιτικού συστήματος, η εκβιομηχάνιση της παραγωγής και η ορθολογική ανάλυση της κοινωνίας, οι οποίες έδωσαν τους στοχαστές το δικαιολογημένο αίσθημα ότι ένας νέος κόσμος συγκροτείται. Αυτός ο κόσμος έχει δυο κύρια χαρακτηριστικά: τη διάκριση του δημόσιου και του ιδιωτικού, του κράτους και της πολιτικής κοινωνίας, και τη δυναμική που τη χαρακτηρίζει. Ένα νέο αντικείμενο προσφέρεται για παρατήρηση και ορθολογική ανάλυση, η κοινωνία”.

Μελετώντας τα πραγματικά γεγονότα, η Ιστορία βασίζεται καταρχάς στη συγκέντρωση και στην επιστημονική ταξινόμηση στοιχείων, στη συλλογή και στην κριτική των ιστορικών πηγών, για να εξηγήσει στη συνέχεια γιατί τα πράγματα έγιναν όπως έγιναν ή υπάρχουν όπως είναι.

Είναι μια αφήγηση ορθολογική και αιτιολογημένη, η οποία αναλύει τη συνολική πορεία της ανθρωπότητας. Η ιστορική μέθοδος συμπληρώνει και εξηγεί τα χάσματα πραγμάτων και γεγονότων, επειδή στηρίζεται σε μια αντίληψη του χρόνου που διασφαλίζει τη συνέχεια, τον ειρμό και τη λογική διαπλοκή των φαινομένων. Η Ιστορία προσφέρει στις Κοινωνικές Επιστήμες το απαραίτητο υλικό της πραγματικότητας, δείχνοντας ταυτόχρονα και τα όρια των θεωρητικών κατασκευών που χρησιμοποιούν οι Κοινωνικές Επιστήμες για την εξήγηση της κοινωνίας.

Με βάση την αναφορά στην ιστορική πραγματικότητα, ορισμένοι στοχαστές, όπως ο Κοντ, ο Σπένσερ, ο Μαρξ, διατύπωσαν νόμους εξήγησης της ιστορικής ανάπτυξης και της εξέλιξης της κοινωνίας. Αυτή η “ιστορικιστική” εξήγηση αμφισβητήθηκε έντονα ως ψευδαίσθηση, γιατί οι νόμοι τους οποίους θεσπίζουν οι επιστήμες δεν είναι εξελικτικού τύπου.

Δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε ότι οι κοινωνίες έχουν την «τάση» να αναπτύσσονται προοδευτικά. Ιδιαίτερα ορισμένα κοινωνικά συστήματα, όπως φεουδαρχία, καπιταλισμός, υπακούουν σε σταθερούς νόμους ανάπτυξης.

Ο όρος ιστορικισμός, δεν πρέπει να συγχέεται με τον ιστορισμό. Ο όρος αυτός εμφανίστηκε στη Γερμανία (τέλος του 19ου αιώνα) μέσα από τον επιστημονικό διάλογο για τη μέθοδο των Κοινωνικών Επιστημών. Ο ιστορισμός υποδεικνύει τη θεωρητική υπόθεση σύμφωνα με την οποία *τα ιστορικά και τα κοινωνικά γεγονότα έχουν μεταβλητή και κυμαινόμενη σημασία εξαρτώμενη από την κοινωνική και την ιστορική θέση του ερευνητή*. Με άλλα λόγια, ο ιστορισμός είναι μια ιδιαίτερη έκφραση σχετικισμού -της αντίληψης δηλαδή που υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν σταθερά κριτήρια ανάλυσης και αξιολόγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς- ο οποίος συνεχώς εμφανίζεται στις Κοινωνικές Επιστήμες.

Λεξικογραφικά τα ερμηνεύματα που προκύπτουν από τη θεματική πρόσληψη της ιστορικής αφήγησης αντιστοιχούν στις κατηγορίες των ιστορικών εννοιών ως α) Γλώσσα του παρελθόντος δηλ. Έννοιες κληρονομημένες από το παρελθόν, β) Γλώσσα της ιστορικής περιγραφής δηλ. Έννοιες διαμορφωμένες εκ των υστέρων, γ) Γλώσσα της ιστορικής μεθόδου δηλ. Οργανωτικές ή μεθοδολογικές έννοιες.

Οπότε προσλαμβάνουμε σε αλφαβητική και εννοιολογική κατηγοριοποίηση τα εξής:

	Γλώσσα παρελθόντος	Γλώσσα ιστορικής περιγραφής	Γλώσσα ιστορικής μεθόδου
Ιστορικό λεξιλόγιο: <i>Αγώνας απελευθέρωσης</i>		X	X
Ιστορικό και οικονομικό λεξιλόγιο: <i>Ανάπτυξη</i>	X	X	
Οικονομικό και ιστορικό λεξιλόγιο: <i>Απελευθερωτικά δάνεια</i>		X	
Εθνώνυμα- εθνικό λεξιλόγιο: <i>Βαυαροί, Γαλλία, Ελληνικό κράτος, Ελλάδα, Η.Π.Α., Κοινωνία των Εθνών, Λονδίνο, Μεγάλη Βρετανία</i>	X		
Οικονομικό λεξιλόγιο: <i>Αποπληρωμή χρεών, Δάνεια, Δημόσια έργα, Δρόμοι, Έλλειμμα, Σιδηρόδρομοι, Δημόσια έσοδα, Δημόσιες επενδύσεις, Δημόσιο Χρέος, Δημοσιονομικό φορτίο, Διαπραγματεύσεις, Διεθνής Επιτροπή, Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος, Στατιστικός πίνακας, Συνάλλαγμα, Τοκοχρεολυσία</i>		X	
Οικονομικό και εθνικό λεξιλόγιο:	X		

*Γαλλικά φράγκα, Δολάρια ΗΠΑ, Δραχμές, Λίρες
Αγγλίας Τράπεζα της Αγγλίας, Τράπεζα της
Ελλάδος, Υπουργείο Οικονομικών,
Χαρτονόμισμα, Χρεοκοπία*

Πολιτικό λεξιλόγιο:*Εγγύηση δυνάμεων***X****X****Εθνικό οικονομικό και ιστορικό λεξιλόγιο:**

*Εθνική Τράπεζα, Εθνικό νόμισμα, Στρατιωτικές
δαπάνες, Στρατιωτικός εξοπλισμός, Συμμαχικές
Δυνάμεις*

X**X****Οικονομικό λεξιλόγιο:**

*Εξυπηρέτηση δανείων, Εξωτερικά δάνεια,
Επαναδιαπραγμάτευση χρέους, Επενδύσεις,
Θεωρητικός δανεισμός, Ιδιόμορφος δανεισμός,
Ισοτιμία δραχμής, Κάλυψη ελλειμμάτων,
Μετατρεψιμότητα, Νέα δάνεια, Ξένα κεφάλαια,
Ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, Ομολογία,
Προϋπολογισμός*

X**X****Ιστορικό και πολιτικό λεξιλόγιο:***Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων***X****X****Ιστορικό λεξιλόγιο:***Nansen***X**

9. Συζήτηση

Ο Φρίντγκιοφ Νάνσεν, Υπάτος Αρμοστής της Κοινωνίας των Εθνών για τους Έλληνες πρόσφυγες. Το φθινόπωρο του 1922 σχεδόν ένα εκατομμύριο άνθρωποι εγκατέλειψαν το υπό κατάρρευση οθωμανικό κράτος στη Μικρά Ασία και κατέφυγαν στην Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη και μια σειρά από ελληνικά νησιά έγιναν σημείο συγκέντρωσης χιλιάδων προσφύγων. Στις 30 Ιανουαρίου του 1923 Έλληνες και τούρκοι αντιπρόσωποι υπέγραψαν μια συμφωνία για αναγκαστική ανταλλαγή μεταξύ ενάμισι και δύο εκατομμυρίων ανθρώπων. Ο Φρίντγκιοφ Νάνσεν παρουσιάστηκε ως το κύριο πρόσωπο πίσω απ' αυτή την πρώτη επίσημη ανταλλαγή μειονοτήτων. Κατ' αυτόν τον τρόπο κατέστη, επίσης, πρότυπο για τη στροφή της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής προς τη λεγόμενη ειρηνευτική πολιτική, με τη βοήθεια διαπραγματεύσεων (Tolleshaug, 2012).

Η αξιοποίηση του ερευνητικού υλικού και της θεματικής ανάλυσης αφορά στην πρότασή μας για τη διδασκαλία του εγχειριδίου δίνοντας έμφαση στην αναγκαία διδασκαλία των ιστορικών εννοιών, γιατί:

- ▶ Η ανάπτυξη και χρήση ενός πλούσιου ιστορικού λόγου κατέχει κυρίαρχη θέση μεταξύ των στόχων του μαθήματος
- ▶ Οι μαθητές πρέπει να έχουν γλωσσικό υπόβαθρο προκειμένου να αναπτύξουν μορφές σκέψης όπως η χρονολογική σκέψη, η ιστορική κατανόηση, η ιστορική ανάλυση και ερμηνεία, η ιστορική έρευνα και η ανάλυση ιστορικών θεμάτων και λήψης απόφασης
- ▶ Η ιστορική κατανόηση προϋποθέτει την εννοιολογική κατανόηση
- ▶ Οι ιστορικές έννοιες έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρονται και να εφαρμόζονται σε άλλες καταστάσεις γλωσσικής επιτέλεσης
- ▶ Απαλλαγή από εθνικά, κοινωνικά, θρησκευτικά κτλ. στερεότυπα.

Προτεινόμενες διδακτικές δραστηριότητες για τις οικονομικές, πολιτικές και ιστορικές έννοιες με βάση το σχολικό εγχειρίδιο που μελετούμε, αλλά και διδάσκουμε ως ενεργοί εκπαιδευτικοί:

- Να συσχετιστούν και να αντιπαραβληθούν με άλλες
- Να συγκριθούν τα νοήματα που τους έχουν αποδοθεί στην ιστορική τους πορεία
- Να υπαχθούν σε γενικότερες κατηγορίες
- Να αναλυθούν στα επιμέρους στοιχεία τους
- Να καταγραφούν τα χαρακτηριστικά τους
- Να συναρτηθούν με ιστορικές πηγές που αναφέρονται σε αυτές
- Να μεταφραστούν στις γλώσσες των χωρών που εμπλέκονται με τα ελληνικά δάνεια.

Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις της σχολικής ιστορίας, που συνδέονται με παραδοσιακές ιστορικές και παιδαγωγικές παραδοχές, φαίνεται ότι δεν ενδιαφέρονται για την καλλιέργεια της ιστορικής γνώσης των μαθητών ως διανοητικής και κοινωνικής δεξιότητας για ιστορική ερμηνεία και κατανόηση, αλλά αποκλειστικά για τη συσσώρευση ιστορικών στοιχείων.

Η ιστορική γνώση φαίνεται ότι ελέγχεται ως προς το περιεχόμενο της μόνον και διαχωρίζεται από την ιστορική

σκέψη, από την ιστορική ερμηνεία και κατανόηση και από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο των μαθητών.

Όσοι ακολουθούν τις παραδοσιακές προσεγγίσεις της ιστορικής εκπαίδευσης είναι επιφυλακτικοί ως προς τις μεθόδους που αφήνουν περιθώρια για εναλλακτικές ατομικές ή ομαδικές ερμηνείες και απόψεις. Γι' αυτούς η χρήση και ερμηνεία μαρτυριών από τους μαθητές είναι επικίνδυνη ή, τουλάχιστον, δεν έχει νόημα, γιατί δεν συμβαδίζει με τη νοοτροπία της παραδοσιακής εκπαίδευσης. Ο ιστορικός ισχυρισμός δεν προκύπτει από τα τεκμήρια» Αντίθετα, οι σύγχρονες (μοντέρνες και μεταμοντέρνες) προσεγγίσεις της ιστορικής εκπαίδευσης θεωρούν ότι η γνώση δομείται και αναπτύσσεται από τα σκεπτόμενα υποκείμενα μέσω σύνθετων μαθησιακών διαδικασιών, που επηρεάζονται από τις διανοητικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των ατόμων και των ομάδων, αλλά και από το ιδιαίτερο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο η γνώση συγκροτείται και κοινοποιείται με την άρθρωση λόγου.

Η καλλιέργεια ιστορικής γνώσης ως διανοητικής και κοινωνικής δεξιότητας αφορά άμεσα τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες, γιατί τους εφοδιάζει με τρόπους και μεθοδολογικά εργαλεία για να ερμηνεύουν το παρελθόν, να κατανοούν το παρόν και να κοιτάζουν προς το μέλλον με ιστορικούς όρους.

Αντίθετα, η καλλιέργεια ιστορικής γνώσης ως συσσώρευσης, αναπαραγωγής ή απομνημόνευσης στοιχείων προκαλεί την αδιαφορία των περισσότερων ατόμων και κοινωνικών ομάδων, γιατί δεν τους διευκολύνει να κατανοήσουν το παρόν, παρά μόνον με τη γενεαλογική σύνδεση ή εξάρτηση του από ένα ασφυκτικά κλειστό, δεδομένο και «ξένο» παρελθόν.

Στο πεδίο αυτών των προβληματισμών υποστηρίζουμε και ακολουθούμε τις προτάσεις των Κόκκινου και Νάκου (2000) εφαρμόζοντας τις θέσεις των Carr (1961) White (1971) Jetkins (1995) για τη διδασκαλία της οικονομικής εθνικής ιστορίας από τον 19^ο μέχρι και σήμερα με αναφορές και μεταφορές στο παρόν.

Η Ιστορία είναι μια επιστήμη με αντικείμενο και μέθοδο η οποία αναζητά την αντικειμενικότητα και αλήθεια των γεγονότων, φαινομένων και διαδικασιών του παρελθόντος με κριτήριο την αιτιακή εξήγηση και ερμηνεία. Για να φθάσει σ' αυτό το αποτέλεσμα ερευνά τη γένεση και εξέλιξη των κοινωνιών, τις κινητήριες δυνάμεις της αλλαγής και τη μετάβαση από ένα στάδιο εξέλιξης στο επόμενο. Αξιοποιεί τις άμεσες και έμμεσες πηγές και προσανατολίζεται προς τις γενικεύσεις, τις αφαιρέσεις τις κανονικότητες, τους Νόμους και τις μορφές πρόβλεψης. Η ιστορία δεν είναι ένα χαοτικό σύνολο τυχαιοτήτων, ματαιοτήτων και ηθικών στάσεων, αλλά βαθύτερες και πιο σύνθετες ερμηνείες και αποτελέσματα δράσης, προοπτική για το μέλλον.

Η πρόσφατη αποτυχία της οικονομικής δημοσιονομικής κρίσης, με συνέπεια τη διακρατική δανειοδότηση της Ελλάδας και την υπαγωγή της σε έναν τριμερή διεθνή οικονομικό έλεγχο, αφυπνίζει την ιστορική μνήμη μας. Οι μόνιμες διαρθρωτικές αδυναμίες και οι ιδιομορφίες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας ήταν οι βασικές συνιστώσες του ελλείμματος αξιοπιστίας, που αποτέλεσε την κύρια αιτία της αποτυχίας. *Την πτώχευση του 1893 ακολούθησε το 1898 ο συμβιβασμός και ο διεθνής έλεγχος. Η απουσία μιας ισχυρής οικονομικής διπλωματίας και η επανάληψη σημαντικών λαθών ρεαλιστικής εκτίμησης τόσο της διεθνούς όσο και της εθνικής συγκυρίας από την πλευρά της υπερχρεωμένης χώρας, αλλά και τα "λάθη" πολιτικής εκ μέρους των*

δανειστριών χωρών είχαν ως αποτέλεσμα η χώρα να βαδίζει αδικαιολόγητα στον δρόμο της ύφεσης και της φτώχειας για πάνω από δέκα έτη (Λαζαρέτου, 2013).

Χρειάζεται οι μαθητές να μάθουν ότι οι ανάγκες των πρωτοπόρων κοινωνικών τάξεων κάθε ιστορικής εποχής που συνιστούν απελευθέρωση των υλικών και πνευματικών δημιουργικών δυνάμεων οδήγησαν στο αίτημα αλλαγής της κοινωνίας με μέσον την αυτοδιοίκηση, τις μεταρρυθμίσεις και την κοινωνική επανάσταση. Η ιστορική πραγματικότητα δείχνει ότι η προσφυγιά, η μετανάστευση, οι γενοκτονίες, τα ολοκαυτώματα είναι κυρίως αποτελέσματα υλικής εκμετάλλευσης (οικονομικής) και βίαιων ισχυρών δυνάμεων με πολέμους αδίκους, όχι απελευθέρωσης και δευτερευόντως ιδεολογικής στρέβλωσης και αυταπάτης (Τουλιάτος, 2017).

Η ιστορία δεν είναι το παρελθόν, αλλά είναι το παρελθόν εφόσον εξιστορείται από το παρόν» (Lacan, 1991). Μπορεί μέσω της διαλογής, της διαλεκτικής και των συγκρούσεων των ιστορικών [αντί] λόγων η κοινωνία αποκαλύπτει κάθε φορά άφατες και απωθημένες πλευρές της ιστορικής μνήμης με βάση το *τώρα*, και αυτό να αναδιοργανώνει το εκάστοτε συμβολικό πεδίο, αλλά η ενότητα που θα βασιστεί και θα αγκαλιάσει κάθε πτυχή των ιστορικών αντιθέσεων, στο σύνολο τους δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο με αυτή τη διαλογή. Όσο θα υπάρχει η εμπορευματική κοινωνία η οποία με αλλοτριωμένο τρόπο αναπαράγει τους ανταγωνισμούς στην πιο οξεία και ακατάληπτη μορφή τους, κανένας συμβιβασμός με ότι έγινε δεν μπορεί να υπάρξει. Οι εσωτερικές συγκρούσεις μέσα στην αστική κοινωνία δεν είναι απλά διαφορετικές αφηγήσεις αλλά προσπάθειες εκλογίκευσης υλικών διαχωρισμών που δουλεύουν πίσω από την *πλάτη των υποκειμένων*. Στην αστική κοινωνία, η ιδιαιτερότητα, η διαφορά δεν γίνεται βάση εκδίπλωσης του υποκειμένου της *ελεύθερης μη-ταυτότητας*, του *αρμονικού ποικίλου* αλλά το απλό πεδίο της σύγκρουσης, του ανταγωνισμού και της δυναμικής της αξιακής σχέσης. Ένας ανταγωνισμός τόσο αφηρημένος, κρυφός, «πραγματικός» αλλά και βαθιά υλικός και δομημένος (Lacan, 1991, 19).

Βιβλιογραφία

- (2020). *Η αποκατάσταση των προσφύγων*. Filologika.gr. Διαθέσιμο στο <https://filologika.gr/lykio/g-lykiou/prosanatolismou/istoria/epitropi-apokatastasews-prosfygon/> (Πρόσβαση στις 30 Ιουνίου 2020).
- (χ.χ.). *Ιστορική Συλλογή*. [χ.τ.]: [χ.ε.]. Διαθέσιμο στο <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/browse/index.html> (Πρόσβαση στις 15 Ιουνίου 2020).
- (χ.χ.). Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ανακτήθηκε 9 Μαΐου, 2020, από <http://www.iep.edu.gr/el/>.
- (χ.χ.). *Ιστορία Κοινωνικών Επιστημών*. Φωτόδεντρο. Διαθέσιμο στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL108/99/805,2944/> (Πρόσβαση στις 10 Ιουλίου 2020).
- (χ.χ.). *Ιστορία Κοινωνικών Επιστημών*. Φωτόδεντρο. Διαθέσιμο στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL108/99/805,2944/> (Πρόσβαση στις 10 Ιουλίου 2020).
- (χ.χ.). *Το αναγκαστικό δάνειο του 1922. Σαν σήμερα*. Διαθέσιμο στο <https://www.sansimera.gr/articles/490> (Πρόσβαση στις 12 Ιουλίου 2020).
- (χ.χ.). *Φωτόδεντρο Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία*. [χ.τ.]: [χ.ε.]. Διαθέσιμο στο <http://ebooks.edu.gr/ebooks/> (Πρόσβαση στις 15 Ιουνίου 2020).
- Braun, V. and Clarke, V. (2006) *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). pp. 77-101. ISSN 1478-0887 Διαθέσιμο σε: <http://eprints.uwe.ac.uk/11735> (Πρόσβαση στις 18 Ιανουαρίου 2020).
- CaRR, E. (1961). *What is History*. Λονδίνο: Penguin Books.
- CaRR, E. (1961). *What is History*. Λονδίνο: Penguin Books.
- Clarke, V., Braum, V. & Hayfield, N. (2015). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*. Επίμέλεια J. A. Smith. Los Angeles: Sage.
- Ferro, Marc (2000). *Πώς αφηγούνται την Ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο*. μετάφρ. Πελαγία Μαρκέτου, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Hamlyn, D. (1967). *Seeing, knowing and believing*. *Analytic Philosophy* : 8(1). Διαθέσιμο στο : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-0149.1967.tb02657.x> (Πρόσβαση στις 9 Ιουλίου 2020).
- Jenkins, K. (1995). *On "What is History?" From Carr and Elton to Rorty and White*. Λονδίνο: Pnoutledge.
- Jenkins, K. (1995). *On "What is History?" From Carr and Elton to Rorty and White*. Λονδίνο: Pnoutledge.
- Lacan, J. (1991). *Séminaire XVII*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1991). *Séminaire XVII*. Paris: Seuil.

- Lawless, B. & Che, Y. (2019). *Developing a Method of Critical Thematic Analysis for Qualitative Communication Inquiry*. Howard Journal of Communications. 30 (1). σς.92-106. Διαθέσιμο σε: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10646175.2018.1439423?src=recsys> (Πρόσβαση στις 18 Ιανουαρίου 2020).
- Lee, Peter. (2005). *Historical Literacy: Theory and Research*. *History Education Research Journal*. 5. 10.18546/HERJ.05.1.05.
- Lévesque, S. (2010). *On historical literacy: Learning to think like historians*. [χ.τ.] : [χ.ο.]. Διαθέσιμο στο http://www.virtualhistorian.ca/system/files/Levesque%20On%20Historical%20Literacy%20%20Winter%202010_0.pdf (Πρόσβαση στις 9 Ιουλίου 2020).
- Lorelli S. Nowell, Jill M. Norris, Deborah E. White, Nancy J. Moules (2017). *Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria*. *International Journal of Qualitative Methods* 16 (1). Διαθέσιμο σε: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1609406917733847> (Πρόσβαση στις 18 Ιανουαρίου 2020).
- Moniot, H. (2002). *Η Διδακτική της Ιστορίας*. Μετάφραση από τα Γαλλικά από Κάννερ, Έ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Peyrot G. (2002)(επιμ.), *Η διδασκαλία της Ιστορίας στην Ευρώπη*. Μετάφραση από Καζάκος, Α. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Roulston, K. (2001) *Data analysis and theorizing as ideology*. *Qualitative Research in Psychology*, 279 (1). DOI: 10.1177/146879410100100302. Διαθέσιμο σε: <https://www.scribd.com/document/177718628/2001-Roulston-Data-Analysis-and-Theorizing-as-Ideology> (Πρόσβαση στις 18 Ιανουαρίου 2020).
- Sebba, J. (2000). *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*. Μετάφραση από Καβαλιέρου,Μ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Tolleshaug, B. (2012). *Φριντγιφ Νάνσεν, ένας Νορβηγός ήρωας σε μια ελληνική τραγωδία*. Μεταφ. Παπαδοπούλου- Σάμουελσεν, Κ. Αθήνα: Μάτι.
- Tolleshaug, B. (2012). *Φριντγιφ Νάνσεν, ένας Νορβηγός ήρωας σε μια ελληνική τραγωδία*. Μεταφ. Παπαδοπούλου- Σάμουελσεν, Κ. Αθήνα: Μάτι.
- Virta, A (2007). Historical literacy: Thinking, reading and understanding history. *Journal of Research in Teacher Education*, 14 (4), 11Ð25.
- White, H. (1973). *Metahistory*. Βαλτιμόρη: The John Hopkins University Press.
- White, H. (1973). *Metahistory*. Βαλτιμόρη: The John Hopkins University Press.
- Willing, C. (2008). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. New York: Open University Press.
- Αβδελά, Ε. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Αβδελά, Ε. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Αβδελά, Έ. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.

- Αδαλής, Γ. (2017). *ΕΡΕΥΝΑ: Η απίστευτη Ιστορία του Δημόσιου Χρέους στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο σε: <https://www.e-asfalistiki.gr/articles/4957-erevna-i-apistefti-istoria-tou-dimosiou-xreous-stin-ellada> (Πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2019).
- Αλογοσκούφης, Λαζαρέτου (2002). *Η δραχμή από το φοίνικα στο ευρώ*.
- Ανδρέου, Α. (1996). *Ιστορία, Μουσείο και σχολείο*. [χ.ε.]: Θεσ/νίκη.
- Αντωνιάδης, Λ. (1995). *Η Διδακτική της Ιστορίας*. Αθήνα: Πατάκη.
- Βαϊνά, Μ. (1997). *Θεωρητικό πλαίσιο Διδακτικής της τοπικής Ιστορίας για τον 21 ο αι*. Αθήνα: Guntemberg.
- Βαμβακίδου, Ι. (2007). *Σχολική Ιστορία και εγχειρίδια*. ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ. Σέρρες.
- Βαμβακίδου, Ι. (2008). Η νεοελληνική ταυτότητα στις φιλελληνικές οπτικές μαρτυρίες (19ος αιώνας). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Βασίλης Κρεμμυδάς (2016). *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 – Τεκμήρια, αναψηλαφήσεις, ερμηνείες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βέικος, Θ. (1987). *Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας*. Αθήνα: Θεμέλιο. Βιβλιογραφία
- Βώρος, Κ.Φ. (2010). *Άλλο δείγμα ποιότητας από το βιβλίο Ιστορίας του σύγχρονου κόσμου (για νέους της Γ' Λυκείου)*. Διαθέσιμο στο: <http://www.voros.gr> (Πρόσβαση στις 28 Μαΐου 2020).
- Βώρος, Φ.Κ. (1988). *Μεθοδεύσεις κακοπαιδείας στον τομέα της διδασκαλίας της Ιστορίας*. Ε.Μ.Ν.Ε, 18-25.
- Βώρος, Φ.Κ. (1989). *Τρόποι σπουδής και διδασκαλίας της Ιστορίας*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γασπάρης, Χ. (2011). *Τα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά την περίοδο 1967-1974*. Μη εκδεδομένη διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.
- Γιαννόπουλος, Ι. (1997). *Δοκίμια θεωρίας και Διδακτικής της Ιστορίας*. Αθήνα: Βιβλιογονία.
- Δημάση, Μ. & Χατζηδήμου, Κ. ([χ.χ.]). *Η αξιοποίηση της πολυτροπικότητας στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών. Η περίπτωση των εγχειριδίων για τη διδασκαλία της Αγγλικής και της Γαλλικής γλώσσας στην Α' Γυμνασίου*. [χ.τ.]: [χ.ε.]. Διαθέσιμο στο http://utopia.duth.gr/~mdimasi/cv/Dimasi_Chatzidinou.pdf (Πρόσβαση στις 2 Ιουλίου 2020).
- Ηλιάδη, Α. ([χ.χ.]). *Οικονομικές κρίσεις στην Ιστορία*. Διαθέσιμο σε: http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2012/03/Eliade-krisi-24grammata.com_.pdf (Πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2019).
- Ηλιοπούλου, Ι. (2002). *Το μάθημα της Ιστορίας στην ελληνική εκπαίδευση: ιστορικές, παιδαγωγικές και διδακτικές προσεγγίσεις*. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Διαθέσιμο σε: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/13183#page/1/mode/2up> (Πρόσβαση στις 1 Δεκεμβρίου, 2019).
- Ιωσιφίδης, Θ. (2003). *Εισαγωγή στην ανάλυση δεδομένων ποιοτικής κοινωνικής έρευνας*. (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις). Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- Κάββουρα, Θ. (2000). *Από την επιστημολογία της Ιστορίας στη Διδακτική έρευνα*, Νεύσις 9 (σ. 169 – 186).
- Κεσίδου, Α. (2008). *Πολιτισμικός πλουραλισμός και σχολείο*. Θεσσαλονίκη: ΥΠΕΠΘ.
- Κιτσαράς, Γ. (1993). *Το εικονογραφημένο βιβλίο στη νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Κόκκινος Γ., (1998). *Από την Ιστορία στις ιστορίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κόκκινος Γ., Γατσώτης Π., & Λεμονίδου Ε. (2009). *Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος στα σχολικά βιβλία, στην εφημερίδα Αυγή*. Διαθέσιμο στο http://www.alfavita.gr/artra/art25_10_9_0547.php (Πρόσβαση στις 28 Μαΐου 2020).
- Κόκκινος Γ.– Αλεξάκη Ε. (επιμ.) (2002). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (1998). *Από την Ιστορία στις Ιστορίες, Προσεγγίσεις στην Ιστορία της Ιστοριογραφίας, την Επιστημολογία και τη Διδακτική της Ιστορίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κόκκινος, Γ. (1998). *Από την Ιστορία στις Ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Κόκκινος, Γ. (1998). *Από την Ιστορία στις Ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Κόκκινος, Γ. (1998). *Η διδακτική της Ιστορίας διεπιστημονικό αλλά και αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο. Η ελληνική απόκλιση*. Μνήμων 20, 245 – 250.
- Κόκκινος, Γ. (2002). *Η διδασκαλία των ιστορικών εννοιών* [“The Learning of Historical Concepts”]. Φιλολογική, 77, 43-52.
- Κόκκινος, Γ. (2002). *Η Ιστορία στο σχολείο*. Τα Ιστορικά 36 (σσ. 165-200).
- Κόκκινος, Γ. (2006). *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας για μια νέα Διδακτική μεθοδολογία στην υπηρεσία της κριτικής ιστορικής σκέψης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (2006). *Ζητήματα Επιστημολογίας και Διδακτικής της Ιστορίας*. [χ.τ.]: [χ.ε.].
- Κόκκινος, Γ. (2019). Για μια νέα δημόσια εμπειρία. Διαθέσιμο σε: <http://giorgoskokkinos.blogspot.com/>. (Πρόσβαση στις 1 Δεκεμβρίου, 2019).
- Κόκκινος, Γ., Νάκου, Ε. (2000). *Εισαγωγή στο Judy Sebba. Ιστορία για όλους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ., Νάκου, Ε. (2000). *Εισαγωγή στο Judy Sebba. Ιστορία για όλους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουλούρη, Χ. & Βεντούρα, Λ. (1994). *Η διδασκαλία της εθνικής Ιστορίας στη Δυτική Ευρώπη: αναζητήσεις και προτάσεις*. ΠΕΦ Σεμινάριο 17 (σ. 118-147).
- Κουλούρη, Χ. (1987). *Σχολικά εγχειρίδια και ιστορική έρευνα. Η ευρωπαϊκή εμπειρία*. Μνήμων 11 (σ. 219-224).
- Κουλούρη, Χ. (1988). *Διδασκαλία της Ιστορίας και εθνική αγωγή*. Ε.Μ.Ν.Ε., 7-17.
- Κουλούρη, Χ. (1988). *Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία 1834-1914*. Αθήνα: ΓΓΝ.Γ
- Κουλούρη, Χ. (1996). *Φανατισμός, δογματισμός, συγκρότηση ταυτότητας. Μια προσέγγιση στο λόγο των σχολικών εγχειριδίων*. Μνήμων 18 (σ. 143 – 156).
- Κυριαζή, Ν. (1999). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Λαζαρέτου, Σ. ([χ.χ.]). *Από την πτώχευση στην ύφεση Ο διεθνής οικονομικός έλεγχος του 1898 στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λαζαρέτου, Σ. (2013). *Από την πτώχευση στην ύφεση. Ο διεθνής οικονομικός έλεγχος του 1898 στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λαζαρέτου, Σ. (2013). *Από την πτώχευση στην ύφεση. Ο διεθνής οικονομικός έλεγχος του 1898 στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λεοντσίνη, Γ. ([χ.χ.]). *Διδακτική της Ιστορίας*. Διαθέσιμο σε: https://paroutsas.jmc.gr/did_his.htm (Ανακτήθηκε 30 Νοεμβρίου, 2019).
- Λιούτας, Θ. (2017). *Ο Νικόλαος Γύζης και η Σχολή του Μονάχου*. Διαθέσιμο στο <http://www.artcoremagazine.gr/eikastika/beaux-arts/o-nikolaos-gizis-kai-i-sxoli-tou-monaxou>. (Πρόσβαση στις 23 Ιουλίου 2020).
- Μακαρατζής, Γ. (2017). *Η ένταξη της πολυπρισματικότητας στο μάθημα της ιστορίας. Μια έρευνα-δράση στο πρωτοβάθμιο σχολείο*. Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή. Α.Π.Θ. - Π.Τ.Δ.Ε: Θεσσαλονίκη.
- Μαλούχος, Γ. (2009). *Οι τέσσερις ελληνικές πτωχεύσεις*. Εφημερίδα «Το Βήμα», 13 Δεκεμβρίου, Αθήνα.
- Μαμούρα, Μ. (2016). *Ανάπτυξη του ιστορικού γραμματισμού μεταπτυχιακών φοιτητών στη διάρκεια της πρακτικής τους άσκησης. Ο ρόλος της κοινότητας μάθησης*. Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση: 4(1). Διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/education/article/viewFile/1936/10175>. (Πρόσβαση στις 9 Ιουλίου 2020).
- Ματσαγγούρας, Η., (επιμ.) *Σχολικός Εγγραμματισμός*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαυρογιώργος, Γ.Χ. (1992). *Εκπαιδευτικοί και διδασκαλία: για μια αντί (παλη) πρόταση*. Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση.
- Μαυρογιώργος, Γ.Χ. (1996). *Σχέδια εκπαίδευσης για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*. Σύγχρονη Εκπαίδευση, 89, 16-26.
- Μαυροσκούφης, Δ. (1997). *Η σχολική Ιστορία στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (1975-1995) : η μεταπολιτευτική εκδοχή του σισύφειου μύθου*. Θεσσαλονίκη : Αφοί Κυριακίδη.
- Μήλλας, Η. (2001). *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μπελογιάννης, Ν. (2010). *Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Άγρα.
- Νάκου, Ε. (1996). *Μουσεία: Εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.
- Νάκου, Ε. (2000). *Τα παιδιά και η Ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ε. (2000). *Τα παιδιά και η Ιστορία- Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων. Σεμινάριο 21: Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας, Γρηγόρης, Αθήνα 2000.
- Νάκου, Ε. (2000). *Τα παιδιά και η Ιστορία- Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων. Σεμινάριο 21: Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας, Γρηγόρης, Αθήνα 2000.

- Ρεπούση, Μ. (1999). *Μετά την εθνική Ιστορία Από τον εθνικό εαυτό στο ευρωπαϊκό εμείς για τη διδασκαλία της ευρωπαϊκής Ιστορίας*. Σύγχρονη Εκπαίδευση 104 (σ.47-58).
- Ρεπούση, Μ. (1999). *Νέες προσεγγίσεις στη διδασκαλία της Ιστορίας: η περίπτωση της εκπαιδευτικής τεχνολογίας*", ΠΕΦ Σεμινάριο 21 (σ. 244 – 267).
- Ρεπούση, Μ. (2000). *Διδακτικές προσεγγίσεις της τοπικής Ιστορίας. Ιστορικό ερώτημα και ανάπτυξη σχεδίων εργασίας*. Φιλολόγος 102 (σ. 590-606).
- Ρεπούση, Μ. (2000). *Διδακτική της Ιστορίας. Στοχασμοί, διεργασίες και ζητούμενα, 1880-1980*. Τα ιστορικά 33 (σ. 319-378).
- Ρεπούση, Μ. (2000). *Οι έννοιες της Ιστορίας. Από την ιστορική γνώση στην ιστορική κατανόηση*. Μνήμων 22 (σ.191-220).
- Ρεπούση, Μ. (2000). *Τοπικές ιστορίες στο σχολείο. Από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου*. Σύγχρονη Εκπαίδευση 112 (σ. 97-108).
- Ρεπούση, Μ. (2001). *Η ιστορική εκπαίδευση των δασκάλων: ζητούμενα και προτάσεις*. Ουζούνης Κ. – Καραφύλλης Α.(επιμ.), *Ο δάσκαλος του 21 ου αιώνα στην Ευρωπαϊκή ένωση, Αλεξανδρούπολη* (σ. 65 & 74).
- Ρεπούση, Μ. (2007). *Ιστορικός εγγραμματισμός και σχολικά εγχειρίδια ιστορίας*.
- Σακκά, Β. (2003). *Η προσέγγιση των πηγών και η διδασκαλία της Ιστορίας: το πρόβλημα της αξιολόγησης*. Φιλολογική, 82, σσ. 22-29.
- Σακκάς, Ι. (2000). *Διδασκαλία, προγράμματα και μορφές πρόσληψης της Ιστορίας, Τα εκπαιδευτικά*. 57-58, 77-88.
- Σκούρου, Τ. (1991). *Η κατάκτηση των αγνηφηματικών ιστορικών εννοιών από τους Ελληνοκύπριους μαθητές της έκτης δημοτικού*. Λεμεσός: [χ.ε.].
- Τάτσης, Ν.Χ. (1997). *Κοινωνιολογία. Ιστορική Εισαγωγή και Θεωρητικές Θεμελιώσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τζόκας, Σ. (2000). *Διδακτική της Ιστορίας. Ο φρονηματιστικός και κανονιστικός της λόγος*. Πολίτης 78-79 (19-22).
- Τουλιάτος, Σ. (1994). *Μεθοδολογικά προβλήματα προσέγγισης των εννοιών "έθνος" και "εθνική συνείδηση" στα εγχειρίδια Ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*. ΠΕΦ Σεμινάριο 17 (σ. 161-192).
- Τουλιάτος, Σ. (2017). *Η εξήγηση και ερμηνεία της Ιστορίας απέναντι στην ηθική και βιωματική διάσταση των Νέων προγραμμάτων Σπουδών του ΙΕΠ*. Διαθέσιμο στο https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/218731_i-exigisi-kai-ermineia-tis-istorias-apenanti-stin-ithiki-kai-biomatici-diastrasi (Πρόσβαση στις 13 Ιουλίου 2020).
- Τουλιάτος, Σ. (2017). *Η εξήγηση και ερμηνεία της Ιστορίας απέναντι στην ηθική και βιωματική διάσταση των Νέων προγραμμάτων Σπουδών του ΙΕΠ*. Διαθέσιμο στο https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/218731_i-exigisi-kai-ermineia-tis-istorias-apenanti-stin-ithiki-kai-biomatici-diastrasi (Πρόσβαση στις 13 Ιουλίου 2020).

- Φερρό, Μ. & Ζαμμέ, Φ. (2000). *Ποιες γνώσεις και ποιες αξίες να μεταδώσουμε στα παιδιά μας*. Μετάφραση από Μαρκέτου, Μ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Φραγκουδάκη- Δραγώνα, Θ. (1997). *Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χατζιωάννου, Μ.-Χ. (2013). *Το Προπατορικό χρέος, τα δάνεια της εθνικής ανεξαρτησίας της Ελλάδας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Χριστοδουλακής Ν. (2013). *Άγος Απλήρωτον*. Αθήνα: Gutenberg.